

Utdanningsetaten

Strømsveien 102
Pb 6127 Etterstad, 0602 Oslo
Tlf: 02 180
Faks: 22 65 79 71

www.ude.oslo.kommune.no
postmottak@ude.oslo.kommune.no

Veilederen er tilgjengelig på Utdanningsetatens nettsider.

Oslo kommune
Utdanningsetaten

Skolevegring

En praktisk og faglig veileder

FOR GRUNNSKOLEN I OSLO OG SKOLENS SAMARBEIDSPARTNERE

FORORD

Skolevegring er en stor utfordring for Osloskolen og for skolens samarbeidspartnere. Forskning viser at tidlig oppdagelse og rask igangsettelse av tiltak bedrer prognosen for denne elevgruppen. På Utdanningsetatens strategiske kart (2009 – 2012) er det et mål at «en større andel elever og lærlinger fullfører og består et 13-årig utdanningsløp». Satsing på forebygging og tidlig intervensjon ved skolevegring og bekymringsfullt elevfravær, vil være viktige strategiske initiativer for å nå dette målet.

På oppdrag fra Utdanningsetaten og Helse- og velferdsetaten i Oslo kommune er det opprettet et toårig prosjektteam i pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT), som kalles skolevegringsteamet (SVT). Prosjektperioden er høst 2008 – vår 2010. Mandatet for prosjektet er å øke kompetansen i å oppdage og sette inn tidlige tiltak ved skolevegring, hos grunnskolene og relevante samarbeidspartnere. Denne faglige og praktiske veilederen er utarbeidet som del av dette prosjektet.

SVT har i prosjektperioden samarbeidet med pilotskoler i bydelene Grorud og Vestre Aker, tre barneskoler (Grorud, Ammerud og Svendstuen) og to ungdomsskoler (Goruddalen og Midtstuen). Prosjektgruppa har hatt samarbeidsmøter med barneverntjenesten i de to bydelene og fått innspill underveis fra kollegaer og ledergruppa i PPT. Veilederen bygger på erfaringer fra dette arbeidet, tilbakemeldinger på teksten fra interne og eksterne konsulenter, samt sentral teori og forskning på skolevegring.

Det benyttes to case i veilederen for å illustrere ulike aspekter ved skolevegring og tiltak. Disse er fiktive.

Prosjektansvarlig for SVT er faglig leder for PPT, Walter Frøyen.

Veilederen er skrevet av

SVTs medarbeidere:

Lene Solheim, *PPT skolegruppe D, prosjektkoordinator*

Maria Due-Tønnessen, *PPT skolegruppe D*

Torgeir Granvik Andersen, *PPT skolegruppe F*

Helene Grønvold, *PPT skolegruppe F*

TAKK TIL:

Jo Magne Ingul, *psykolog/stipendiat, BUP Levanger/NTNU*

Darren Smith, *psykolog, Klinikk for psykisk helse – barn og ungdom, Poliklinikk Nord, Oslo*

Kollegaer i PPT, skoleledere og pedagogisk personale på pilotskolene

Oslo, 20.11.09

Skolevegringsteamet, PPT

HVORDAN BRUKE VEILEDEREN?

OPPBYGGING OG MÅLGRUPPE

side 4-5

HVA ER SKOLEVEGRING?

FAGLIG PLATTFORM

TIDLIGE TEGN PÅ SKOLEVEGRING	6
DEFINISJONER	6
SKOLEVEGRINGENS FUNKSJON	8
FRAVÆR FRA SKOLEN	9
FOREKOMST, DEBUT OG PROGNOSE	9
UTVIKLING AV SKOLEVEGRING	10
Risiko og beskyttelse	10
Den onde sirkelen ved skolevegring	12

01

side 6-13

HVORDAN HJELPE?

KARTLEGGING, SAMARBEID OG TILTAK

KARTLEGGING	15
Samtale med eleven	16
Samtale med foresatte	17
SAMARBEID	17
Elevens deltagelse i møter	18
Samarbeidsavtale	19
TILTAK	21
Tiltak fra elevens perspektiv	21
Tiltak i skolesituasjonen	21
Tiltak i hjemmet	22
Gjennomføring av tiltak	24

02

side 14-25

HVORDAN FOREBYGGE?

SKOLENS ROLLE

RUTINER VED FRAVÆR	26
ELEVENS PSYKOSOSIALE LÆRINGSMLJØ	27
SKOLE – HJEM SAMARBEID	27
STRATEGISKE PLANER	28

03

side 26-28

AVSLUTNING

side 29

REFERANSELISTE

side 30

APPENDIKS

1. Skolen og eksterne instanser: mandat og arbeidsområder	31
2. Sjekklistor for kartlegging	33
3. Mal for samarbeidsavtale	36
4. Sjekkliste for systemgjennomgang	37
5. Eksempel på handlingsplan for fravær	38
6. Retningslinjer for samarbeid skole – PPT	39

side 31-39

HVORDAN BRUKE VEILEDEREN?

OPPBYGGING OG MÅLGRUPPE

Denne veilederen er utarbeidet for å gi en faglig plattform og praktiske råd om forebygging og tiltak ved skolevegning. Innledningen gir en bruksanvisning for veilederen og skisserer oppbyggingen av teksten, slik at leseren kan orientere seg og få oversikt over innholdet.

BRUK OG AVGRENSNING:

Veilederen er rettet mot grunnskolen (1.–10. trinn). Den kan brukes av skolen for å få økt kompetanse i å forebygge, oppdage elever i risiko, utforme og gjennomføre tiltak ved skolevegning. Veilederen kan også brukes i skolens samarbeid med foresatte og eksterne instanser, for eksempel som utgangspunkt for å lage en felles tiltaksplan. Brukerne av veilederen må utøve faglig skjønn og vurdere hva som er relevant forståelse og tiltak i den enkelte situasjon.

I tilfeller av skolevegning der eleven for eksempel har alvorlige psykiske eller skolefaglige vansker, vil det være behov for mer spesialisert kompetanse. For eksempel kan det være nødvendig med en utredning av elevens særlige behov i opplæringen, behandling for eleven eller støttetiltak i familien. Veilederen går ikke spesifikt inn på utredning, tiltak og behandling som faller inn under mandatet til pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT), psykisk helsevern for barn og unge (BUP) eller barneverntjenesten.

OPPBYGGING AV VEILEDEREN:

- ❖ Kapittel 1 presenterer en forståelse av hva skolevegring er og fungerer som en faglig plattform for tiltakstenkning
- ❖ Kapittel 2 kan brukes som grunnlag eller arbeidsverktøy for kartlegging, samarbeid og tiltak knyttet til enkeltelever
- ❖ Kapittel 3 kan brukes som grunnlag eller arbeidsverktøy for forebyggende arbeid i skolen
- ❖ Appendiks inneholder sjekklister, maler og liknende som kan anvendes i kartlegging, utforming av tiltak og samarbeid

VEILEDERENS MÅLGRUPPE ER:

- ❖ Lærere i grunnskolen
- ❖ Sosionlærere, rådgivere og skoleledere
- ❖ Skolens samarbeidspartnere i elevsaker med skolevegring

Skolens viktigste samarbeidspartnere omfatter: Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT), skolehelsetjenesten, allmennhelsetjenesten/fastlege, poliklinikker i psykisk helsevern for barn og unge (BUP) og barnverntjenesten.

Se appendiks 1 for en oversikt over instansenes mandat og arbeidsområder tilknyttet skolevegring.

01

HVA ER SKOLEVEGRING?

FAGLIG PLATTFORM

Dette kapitlet presenterer en forståelsesramme og faglig plattform for hva skolevegring er, hva som kan være tidlige tegn, og hvilke faktorer som spiller inn på utviklingen av skolevegring. Denne kunnskapen vil være nyttig for å kunne møte elever med skolevegring på en god måte. Den faglige plattformen ligger til grunn for rådene om arbeid med enkeltsaker og forebygging, som presenteres i de to påfølgende kapitlene. Gjennom teksten følges to illustrerende case: Tonje, 9 år og Jens, 13 år.

Forståelsesrammen for skolevegring som ligger til grunn for veilederen, tar utgangspunkt i kognitiv teori (for eksempel Beck, Emery og Greenberg, 2005), læringsteori (Kearney og Silverman, 1996), samt utviklingspsykologi og systemtenkning (for eksempel Bronfenbrenner, 1979). Kognitiv teori bidrar til en forståelse av skolevegring ved å beskrive hvordan tanker, følelser og atferd påvirker hverandre gjensidig. Kearney og Silvermans tilnærming til skolevegring er basert på læringsteori og belyser hvordan skolevegring opprettholdes over tid. Utviklingspsykologi og systemtenkning gir en ramme for å forstå hvordan skolevegring utvikles i et samspill mellom faktorer ved elev, skole og hjem.

TIDLIGE TEGN PÅ SKOLEVEGRING

For raskt å kunne oppdage skolevegring må en vite hva som kan være tidlige, observerbare tegn. Beskrivelser av skolevegring i form av definisjoner (se neste avsnitt) og risikofaktorer (se s. 10), gir et grunnlag for å gjenkjenne skolevegring hos elever. I oversikten på neste side konkretiseres observerbare, tidlige tegn på skolevegring som skolen bør være oppmerksom på. Slike tegn kan være begynnende fravær,

tegn på mistriivsel hos eleven, og at foresatte gir uttrykk for bekymring. Tidlige tegn vil ikke i alle tilfeller føre til skolevegring. For eksempel kan mistriivsel hos eleven i noen tilfeller utvikle seg til skolevegring, i noen tilfeller til andre sosioemosjonelle vansker, eller det kan gå over av seg selv. Det bør uansett være en lav terskel for at elever som viser denne typen tegn, følges opp av skolen med økt oppmerksomhet. I tillegg til observasjon er ofte lærers magesfølelse et godt måleinstrument for når en bør melde bekymring for en elev.

DEFINISJONER

Skolevegring har blitt definert på forskjellige måter. Her presenteres to definisjoner fra sentrale teoretikere. Skolevegring er:

«Vegring initiert av barnet mot å gå på skolen, bli der hele skoledagen, eller en kombinasjon av begge» (Kearney og Silverman, 1996:345).

«Vansker med å gå på skolen, assosiert med følelsesmessig ubehag, spesielt angst og depresjon» (King og Bernstein, 2001:197).

Tonje, 9 år

Tonje går på 4. trinn på Bommen skole. Noen uker inn i høstsemesteret begynner hun å motsette seg å gå på skolen.

Situasjon: Tonje skal gå på skolen og gjøre seg klar på morgenen

Tanke: «Noe forferdelig kommer til å skje med mamma når jeg er på skolen.

Tenk om mamma ikke kommer hjem fra jobb og jeg blir alene»

Følelse: Redsel

Atferd: Tonje forsøker å unngå å forlate mor og slippe å gå på skolen.

Hun stritter imot når hun skal ut døra og gråter
Fysiske plager: Løs mage og kvalme

TIDLIGE TEGN PÅ SKOLEVEGRING KAN VÆRE:

Begynnende fravær hos eleven:

- ❖ Forsentkomming
- ❖ Sporadisk fravær fra enkelttimer eller dager (med eller uten gyldige meldinger)

Tegn på mistrivsel hos eleven:

- ❖ Er ekstremt innadventd eller sjenert
- ❖ Er svært utrygg ved skolestart eller etter skolebytte, og ordinære tiltak for å trygge eleven hjelper ikke
- ❖ Snakker aldri høyt i klassen
- ❖ Snakker ikke med voksne/medelever eller kun med utvalgte voksne/medelever

- ❖ Viser motstand mot å være ute i friminutt eller er avhengig av at en bestemt voksen/medelev er tilstede
- ❖ Har ofte fysiske plager, for eksempel vondt i hodet eller magen
- ❖ Gir nonverbalt eller verbalt uttrykk for nedstemthet eller redsel, generelt eller tilknyttet spesifikke situasjoner på skolen
- ❖ Trekker seg tilbake fra sosial interaksjon og/eller skolerelaterte aktiviteter
- ❖ Viser utagerende atferd, for eksempel sinne i situasjoner der eleven utsettes for krav i skolehverdagen
- ❖ Viser motstand mot å delta eller forsøker

å unngå enkelte fag, situasjoner eller aktiviteter på skolen

- ❖ Ringer ofte hjem i skoletiden eller ønsker å gå hjem i løpet av dagen

Bekymring fra foresatte:

- ❖ Tar kontakt med skolen fordi eleven gir uttrykk for å ikke ville gå på skolen
- ❖ Blir værende lenge i leveringssituasjonen eller vil være med inn i klasserommet utover det som er ordinære rutiner
- ❖ Ringer eleven i skoletiden gjentatte ganger for å sjekke at eleven har det bra

Disse to definisjonene er ikke utelukkende i forhold til hverandre, men vektlegger litt forskjellige aspekter ved skolevegring. Definisjonen til Kearney og Silverman er en beskrivelse av atferd. Definisjonen til King og Bernstein vektlegger barnets følelser. I tillegg til atferd og følelser vil det være hensiktsmessig å føye til et kognitivt aspekt (tanker, oppfatninger, forventninger) og et fysisk aspekt i forståelsen av skolevegring. En sammenfattende beskrivelse av skolevegring kan se slik ut:

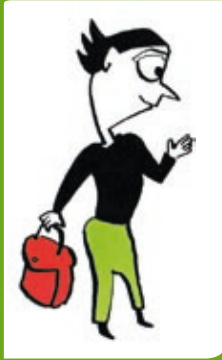
Situasjon: Vansken oppstår i situasjoner der det er krav om oppmøte eller deltakelse på skolen. Det kan dreie seg om vansker med å forlate hjemmet på morgenen for å gå på skolen eller vegring knyttet til spesifikke situasjoner på skolen. For noen elever er ikke vegringen knyttet til bestemte situasjoner, men mer generelt det å være på skolen.

Atferd: Det å vegre seg vil si å forsøke å unngå noe, nekte, motsette seg eller vise motstand

mot noe. Skolevegringsatferd kan beskrives på et kontinuum som inkluderer alt fra at eleven forsøker å unngå skolen eller kommer med påskudd for ikke å delta, til at eleven er hjemme fra skolen over lengre tid.

Følelser: Eleven har negative følelser knyttet til enkelte situasjoner på skolen, det å forlate hjemmet og/eller opplever mer generelt ubehag i skolesituasjonen. Barn og unge med skolevegring viser ofte symptomer på angst og, noe

01

Jens, 13 år

Jens går på 8. trinn på Lister skole. Han har hatt mye sporadisk fravær det første halvåret av ungdomsskolen og etter vinterferien har han fullstendig fravær i en måned.

Situasjon: Jens skal gå på skolen

Tanke: «Jeg er ikke flink på skolen og de andre elevene synes jeg er dum og annerledes»

Følelse: ubehag og uro

Atferd: Forsøker å unngå å gå på skolen og å møte klassekameratene, låser seg inne på rommet sitt på morgenen

Fysiske plager: Hodepine og kortpustethet

mindre vanlig, depresjon. Mange barn og unge med skolevegring viser overlappende symptomer på redsel, angst og depresjon, en tilstand som kan betegnes mer generelt som «negativ affekt» eller «emosjonelt ubehag» (Kearney, 2001:41).

Tanker: Eleven har negative tanker, oppfatninger eller forventninger knyttet til enkelte situasjoner på skolen, det å forlate hjemmet, eller mer generelt det å være på skolen. Hva som er innholdet i de negative tankene vil variere fra elev til elev. En kan se et visst mønster ut fra alder der yngre elever i større grad vil ha negative oppfatninger knyttet til atskillelse fra foresatte, mens eldre barn og unge i større grad vil ha negative oppfatninger knyttet til opplevelsen av sosiale situasjoner og egen mestring (Thambirajah, Grandison og De-Hayes, 2008:50-51).

Fysiske plager: En undersøkelse viser at 66 % av barn og unge med skolevegring oppgir

fysiske plager eller symptomer som en av grunnene til at de ikke vil møte på skolen (Stickney og Miltenberger, 1998). Noen barn gir uttrykk for fysiske plager for å slippe å gå på skolen. Fysiske symptomer er også vanlig ved angstreaksjoner. De vanligste symptomene er hodepine, svetting, kvalme, oppkast, svimmelhet, vondt i magen, ryggplager, brystmerter og kortpustethet.

Casene Tonje og Jens illustrerer hvordan tanker, følelser og atferd ved skolevegring er tett knyttet sammen, jfr. kognitiv teori (se s. 6).

SKOLEVEGRINGENS FUNKSJON

Kearney og Silverman (1996) mener det er nyttig å se på hvilken funksjon skolevegringen har for den enkelte elev; dvs. hva det er som bidrar til å opprettholde vansken eller motiverer eleven til å fortsette å vise vegringsatferd over tid. De deler skolevegringens funksjon inn i fire undergrupper basert på læringsteori. Læringsteori beskriver bl.a. hvordan atferd opprett-

KONTINUUM AV SKOLEVEGRINGSATFERD

Oppmøte på skolen er stressende, og eleven har påskudd for ikke å delta

Gjentatte episoder med vegringsatferd på morgenen, der eleven forsøker å unngå skolen

Gjentatte episoder der eleven kommer for sent til skolen

Periodevis fravær eller fravær i enkelte timer

Gjentagende fraværsdager eller fravær i timer kombinert med oppmøte

Fullstendig fravær i en bestemt periode av skoleåret

Totalt fravær fra skolen over en lengre periode

SKOLEVEGRINGENS FUNKSJON: FIRE UNDERGRUPPER

Unngå negative opplevelser

- 1: Unngå stimuli som vekker generell negativ affekt eller emosjonelt ubehag.** Vegringen er ofte ikke knyttet til spesifikke situasjoner, men eleven opplever generelt ubehag i skolesituasjonen. Dersom eleven unngår skolen og dermed også unngår den negative opplevelsen, opprettholdes og forsterkes atferden. I noen tilfeller er ubehaget knyttet til bestemte situasjoner som eleven vil forsøke å unngå, for eksempel skolegården, brannalarmen eller en bestemt voksen på skolen.
- 2: Unngå ubehagelige sosiale situasjoner eller evalueringssituasjoner.** Vegringens funksjon er her mer spesifikt knyttet til unngåelse av situasjoner der eleven må eksponere seg sosialt eller bli evaluert, for eksempel å snakke høyt i klassen, snakke med medelever eller ha prøver.

Oppnå positive opplevelser

- 3: Oppnå oppmerksomhet fra foreldre eller viktige andre.** I dette tilfellet er vegringens funksjon ikke unngåelse av en negativ situasjon, men at eleven oppnår noe positivt, i form av oppmerksomhet. Den positive konsekvensen vil opprettholde og forsterke elevens vegringssatferd.
- 4: Oppnå goder utenfor skolen.** Her er vegringens funksjon også å oppnå noe positivt. Mer spesifikt kan det være belønninger eller andre konkrete goder som for eksempel TV, dataspill, være med venner, shopping eller rus.

Oversikt basert på Kearney (2001)

holdes og forsterkes som en følge av de konsekvensene atferden får. Positive konsekvenser kan enten være å unngå en negativ opplevelse eller å oppnå en positiv opplevelse.

Vegringssatferd kan ofte ha flere funksjoner for den enkelte elev. For eksempel kan en elev oppleve angst knyttet til sosiale situasjoner på skolen. Når eleven unngår disse situasjonene får dette en positiv konsekvens; eleven slipper å oppleve ubehaget. Samtidig kan det hende eleven får goder hjemme i skoletiden som også bidrar til å opprettholde og forsterke vegringen. Kearney (2001) viser til at det er et visst mønster i at funksjon 1 og 3 oftest gjelder for yngre barn, mens funksjon 2 og 4 er vanligere for eldre barn og unge (se oversikt over fire funksjoner av skolevegring i tabellen over). Skolevegringens funksjon kan også endre seg over tid for den enkelte elev.

FRAVÆR FRA SKOLEN

Fravær fra skolen kan være gyldig eller ugyldig og skyldes ulike forhold; sykdom, skulk, foresatte som holder eleven borte fra skolen, ferier med eller uten søknad om permisjon, etc. Skolevegring vil også i mange tilfeller føre til fravær. I denne veilederen sees det ikke som hensiktsmessig å skille skarpt mellom ulike former for problematisk skolefravær. Ut fra Kearney og Silvermans teori om skolevegringens funksjon, presentert i forrige avsnitt, kan man også argumentere for at det ikke går klare skiller mellom tradisjonelle begreper som skulk og skolevegring. Uavhengig av hva som er årsaken til problematisk skolefravær hos en elev, må situasjonen kartlegges som utgangspunkt for å sette inn relevante tiltak.

FOREKOMST, DEBUT OG PROGNOSE

Forskning på forekomst av skolevegring tar utgangspunkt i ulike definisjoner og gir derfor svært varierende tall. Kearney (2001:29) hevder at mellom 5 og 28 % av alle barn og unge til enhver tid viser et eller flere tegn på skolevegringssatferd. Forskningen finner ikke betydningsfulle variasjoner i forekomst ut fra kjønn. Det er heller ikke funnet sammenheng mellom skolevegring og sosioøkonomisk bakgrunn. Mye tyder på at skolevegring oppstår uavhengig av elevens generelle læreforutsetninger (Thambirajah et al., 2008).

Skolevegring oppstår i hele den opplæringspliktige alderen, men det er økt risiko i forbindelse med skolestart og overganger, slik som ved overgangen til ungdomsskolen, ved skolebytte, etter ferier og perioder med sykdom

01

(Ingul, 2005). Skolevegring kan utvikle seg gradvis eller ha en mer plutselig oppstart. Prognosen ved skolevegring vil avhenge av mange faktorer. Generelt er prognosen bedre jo raskere vanskene håndteres og jo mindre fravær eleven har fra skolen. Det er bedre prognose jo yngre eleven er når skolevegringen oppstår (Kearney, 2001).

Skolevegring vil i enkelte tilfeller gå over av seg selv. Kearney (2001:17) bruker betegnelsen «selvkorrigerende skolevegringsatferd» når en elev har fravær fra skolen, men viser spontan bedring uten spesielle tiltak, innen to uker. Tidlig intervensjon ved skolevegring vil noen ganger føre til at det igangsettes tiltak rundt elever som ville vist en spontan bedring uten denne hjelpen. For å forebygge utviklingen av alvorlig skolevegring bør det likevel være en lav terskel for tidlig intervensjon. Det varierer hvor intensivt og hvor lenge det er nødvendig å gjennomføre tiltak for å oppnå en positiv utvikling.

UTVIKLING AV SKOLEVEGRING

Et barns psykologiske utvikling skjer gjennom gjensidig påvirkning og samspill mellom barnet og omgivelsene (for eksempel Bronfenbrenner, 1979).

Risiko og beskyttelse

Faktorer ved både barnet og omgivelsene kan bidra til eller beskytte mot utvikling av skolevegring. Slike faktorer i utviklingsforløpet kan kalles henholdsvis risiko- og beskyttende faktorer. Jo flere risikofaktorer som er til stede, jo større er sannsynligheten for en negativ utvikling. Beskyttende faktorer kan bidra til å moderere risiko og minske sjansen for at en vanske oppstår (for eksempel von Tetzchner, 2001:18). En overordnet modell for å forstå skolevegring er å se på risiko- og beskyttende faktorer hos eleven selv, samt på skole- og hjemmearenaen.

En elev som viser sårbarhet for stress og er veldig innadvendt og sjenert kan være i risiko for å utvikle skolevegring. Elevens temperament er imidlertid ikke alene nok til å utvikle en vanske som skolevegring. Faktorer ved både skolen og hjemmet vil virke inn. Dersom eleven for eksempel opplever et dårlig psykososialt læringsmiljø på skolen og en ustabil lærersituasjon, kan dette gi økt risiko for en vanske. Hvis skole og hjem samarbeider om å tilrettelegge ut fra elevens behov, kan det virke som en beskyttende faktor. Dersom det er høyt stressnivå i familien eller vansker i relasjon mellom foresatte og elev, kan det gi økt risiko for skolevegring.

Egenskaper ved eleven, skolen og hjemmet kan ha ulik tyngde som utløsende og/eller opprettholdende faktorer i utviklingen av skolevegring

UTVIKLINGSPSYKOLOGISK MODELL FOR SKOLEVEGRING

RISIKO- OG BESKYTTENDE FAKTORER**ELEV**

- Risiko**
- ❖ Psykiske vansker, for eksempel emosjonelle vansker eller sårbarhet for stress
 - ❖ Eleven har bekymringer for andre ting enn skole
 - ❖ Ekstrem innadventhet, behov for svært mye bekreftelse og trygghet, prestasjonsangst
 - ❖ Få eller ingen jevnaldningsrelasjoner, mangelfull sosial kompetanse, sosialt umoden
 - ❖ Uoppdagede lærevansker eller utviklingsmessige vansker
 - ❖ Sykdom eller diffuse fysiske plager
- Beskyttelse**
- ❖ God sosial kompetanse, prososiale ferdigheter og positiv selvhevdelse, minst en god venn
 - ❖ Gode mestringsstrategier og positivt selvbilde
 - ❖ Skolefaglig mestring

HJEM

- Risiko**
- ❖ Psykiske vansker eller lidelser hos foresatte
 - ❖ Samspillsvansker i familien, vansker med grensesetting
 - ❖ Familien har lite støtte i sosialt nettverk
 - ❖ Store endringer i familiesituasjon, eksempelvis sykdom, dødsfall, skillsmisse, arbeidsledighet, flytting, etc.
 - ❖ Foresatte har negative erfaringer med og/eller negative holdninger til skolen
- Beskyttelse**
- ❖ God psykisk helse hos foresatte
 - ❖ Tydelig grensesetting, godt samarbeid mellom foresatte, både far og mor aktivt involvert i elevens skolegang
 - ❖ Støtte i sosialt nettverk
 - ❖ Foresatte samarbeider godt med lærer og skolen

SKOLE

- Risiko**
- ❖ Mangelfulle rutiner og lite konsekvent registrering, håndtering av og holdninger til fravær
 - ❖ Dårlig klasse- og læringsmiljø, mobbing, bruk av straff, liten grad av forutsigbarhet og struktur
 - ❖ Mangelfulle rutiner for skole – hjem samarbeid
 - ❖ Lite kontinuitet i opplæringen, tilfeldig overføring av informasjon, stort lærerfravær eller mange lærerbytter
 - ❖ Mangelfull kompetanse på psykiske vansker og angst hos barn
- Beskyttelse**
- ❖ Gode rutiner for å følge opp fravær
 - ❖ God klasseledelse, tilpasset opplæring, realistiske forventninger til elevene og klare faglige mål
 - ❖ Trygg og god relasjon mellom lærer og elev
 - ❖ God informasjonsflyt ved overgang barnehage – skole, ved lærerbytter og ved overganger mellom skoleslag
 - ❖ Handlingskompetanse på intervensjon ved skolevegring
 - ❖ Interne støttesystemer på skolen, klar ansvarsdeling mellom kontaktlærer, sosiallærer, ledelse. Etablerte samarbeidsrutiner med eksterne instanser

Tonje, 9 år, fortsettelse

Tonje er ei litt forsiktig og sart jente. Foreldrene hennes ble skilt for halvannet år siden, og Tonje bor sammen med mor i hverdagene og er hos far annenhver helg. Far har flyttet til en annen kant av byen, har fått ny samboer og ble igjen far til en gutt som ble født tidlig på sommeren. Han har hatt mindre tid til å være sammen med Tonje etter dette. Mor og Tonje har et nært forhold, og etter skilsmissen har forholdet blitt enda tettere. Mor jobber som PR-konsulent og har hjemmekontor av og til når det passer slik.

Tre uker inn i høstsemesteret på 4. trinn får Tonje influensa og er borte fra skolen en uke. Uken etter mener mor hun ser frisk ut. Tonje motsetter seg imidlertid å gå på skolen. Hun sier at hun ikke har det bra på skolen, at hun er kvalm og at hun ikke orker. Mor blir overrasket over dette fordi hun har hatt inntrykk av at Tonje har trivdes på skolen. Hun sier at alle barn må gå på skolen selv om det ikke alltid er like gøy. Tonje begynner å gråte, setter seg fysisk til motverge og vil ikke kle på seg for å gå ut. Mor blir overrasket over den kraftige reaksjonen til Tonje og føler det svært ubehagelig å skulle presse henne. Kvalmen går over kort tid etter at Tonje har fått lov til å være hjemme. Mor sier hun kan ha hjemmekontor og de avtaler at Tonje skal gå på skolen dagen etter. Det samme gjentar seg imidlertid neste dag.

Mor blir bekymret for skolesituasjonen til Tonje og ringer kontaktlærer. Kontaktlærer forteller at det har vært en litt urolig oppstart etter sommerferien da hun har vært på kurs en del enkeltdager og det har vært ulike vikarer. Kontaktlærer har fulgt klassen i to år og har et godt forhold til Tonje og mor. Mor og kontaktlærer avtaler å avvente situasjonen et par dager og snakkes på telefonen igjen. Kontaktlærer tar opp sin bekymring på teammøte og får innspill fra en kollega på at det kan dreie seg om skolevegning.

hos den enkelte elev. Faktorer ved eleven, skolen og hjemmet er ikke uavhengige av hverandre, men fungerer i et samspill over tid. På forrige side er det satt opp en skjematisk oversikt over eksempler på risiko- og beskyttende faktorer for utvikling av skolevegning. Skjemaet er basert på litteratur om skolevegning (Kearney 2001, Ingul 2005, Thambirajah et al., 2008).

Casene Tonje og Jens illustrerer både risiko- og beskyttende faktorer for skolevegning.

Den onde sirkelen ved skolevegning

En viktig opprettholdende faktor ved skolevegning er, i seg selv, det å være borte fra skolen. Det å være borte fra skolen over tid gjør at eleven blir sosialt isolert og mister tilhørighet til jevnaldrende. Eleven blir gjerne hengende etter med skolearbeidet og får heller ikke avkrettet negative tanker om det å være på skolen. Over tid vil eleven oppleve økt angst

og depresjonsfølelse. Disse konsekvensene av fravær gjør at det blir vanskeligere og vanskeligere å komme tilbake på skolen.

Eleven har ofte et ønske om å være som alle andre, men opplever å mislykkes, noe som påvirker selvbildet negativt. Mangel på mestring kan også gjøre det vanskeligere å komme tilbake til skolen og virke som en opprettholdende faktor.

De negative sekundæreffektene av fravær er hovedårsaken til at hjemmeundervisning i de aller fleste tilfeller ikke anbefales som tiltak ved skolevegning (Thambirajah et al., 2008:112). Hjemmeundervisning løser ikke den underliggende vansken, men kan heller bidra til å opprettholde vegringen. (Se avsnittet «Tiltak i skolesituasjonen», s. 21-22).

Kunnskap om den «onde sirkelen» ved skolevegning har også andre konsekvenser for

tiltakstenkning. Det å støtte opp om elevens sosiale relasjoner til jevnaldrene på skolen og å sikre kontinuitet i arbeidet med skolefagene, blir to viktige tiltak. I tillegg vil det være hensiktsmessig å kartlegge mulige opprettholdende faktorer i hjemmet og diskutere tiltak med foresatte for hvordan disse faktorene kan minimeres. (Se kapittel 2 for utfyllende beskrivelse av kartlegging og tiltak).

Jens, 13 år, fortsettelse

Jens har nylig flyttet til Oslo sammen med mor, far og lillesøster. Familien har bodd i en mindre bygd på Sørlandet. Jens er plaget med astma og allergi og har i perioder hatt en del sporadisk fravær fra skolen grunnet dette. Jens liker godt å spille på PC og møter mange over internett med samme interesse. Kontakten med ungdommene i nabolaget går litt tregt, siden de andre har kjent hverandre lenge og Jens er litt sjenert. Etter at familien flyttet har Jens blitt sittende mye hjemme.

Jens begynner på 8. trinn på Lister skole. I Jens sin klasse er det flere elever med atferdsvansker og kontaktlærer har ikke tid til å følge Jens opp i begynnelsen. Den eneste på skolen Jens opplever at han får god kontakt med, er ressurslæreren, som også har klassen i musikk. Dette er det faget på skolen der Jens opplever mestring. Utover høsten ser Jens at han strever med å følge det faglige nivået i klassen i teorifagene. Han opplever også å bli ertet for dialekten sin. Han begynner å klage over hodepine og får etter hvert gradvis flere og flere enkelt dager med fravær og halve dager siden han ofte går hjem i storefri. Han kommer alltid på skolen på onsdager, da klassen har musikk, men etter vinterferien sier han at han er syk og blir hjemme hele uken. Uken etter klarer ikke foreldrene å få Jens til skolen.

Far har lese- og skrivevansker og kan sette seg inn i sønnens negative opplevelse av å gå på skolen. Far har klart seg bra i arbeidslivet tross skolevansker og har et avslappet forhold til viktigheten av skolegang. Mor blir bekymret over Jens sitt økende fravær og faglige vansker. Skolen opplever ikke fraværproblematikken som bekymringsfull før etter vinterferien. Den andre uken etter ferien ringer kontaktlærer til foresatte og får informasjon om situasjonen. Kontaktlærer mistenker at Jens strever med skolevegring og informerer sosiallærer. Saken blir drøftet i ressursteam, og det blir avtalt å holde et tverrfaglig møte med Jens, skolen, foresatte og PPT to uker frem i tid. Før møtet skal skolen gjennomføre en kartlegging.

OPPRETHOLDENDE FAKTORER VED SKOLEVEGRING

02

HVORDAN HJELPE?

KARTLEGGING, SAMARBEID OG TILTAK

Dette kapittelet gir ideer og råd om kartlegging, samarbeid og tiltak ved enkeltsaker av skolevegring. Kapittelet vil være nyttig for alle som arbeider med skolevegring i skolen, og skolens samarbeidspartnere. På relevante steder i teksten vises det til verktøy i appendiks, og hvordan disse kan brukes. Casene Tonje, 9 år og Jens, 13 år følges videre. Rådene som presenteres, bygger på den faglige plattformen fra kapittel 1. Skolens tilnærming til arbeidet med skolevegring bør inkludere både tiltak for enkeltelever og forebyggende tiltak, som presenteres i kapittel 3.

Kartlegging og tiltak kan planlegges og gjennomføres av skolen og foresatte, eller i et samarbeid med eksterne instanser.

Se appendiks 1 for en oversikt over mandat og arbeidsområder for ulike instanser og appendiks 6 for retningslinjer for samarbeid skole – PPT i saker med skolevegring.

Kartlegging og tiltak ved skolevegring vil ofte overlape med hverandre. For eksempel kan en elevsamtale og samtale med foresatte være ledd i en kartlegging, og samtidig være viktige tiltak i seg selv, fordi de bidrar til å bygge relasjoner og skape samarbeidsallianser. Dersom kartlegging blir hindret eller tar lang tid bør en unngå å vente, men sette i gang tiltak parallelt. Tiltakene må da justeres ut fra ny informasjon som fremkommer underveis.

KARTLEGGING

For å kunne planlegge og gjennomføre gode tiltak ved skolevegring må skolen gjøre en kartlegging av situasjonen. Informasjon kan innhentes ved samtaler, observasjon og logging. Skolen vil i de fleste tilfeller ha et godt utgangspunkt for å gjennomføre en kartlegging

fordi det allerede er etablert en relasjon til eleven og elevens familie. Ved behov kan skolen drøfte kartleggingen med relevante samarbeidspartnere, bl.a. i ressursteam. Det er mulig å dele på arbeidsoppgavene, for eksempel dersom eleven er henvist til PPT.

Appendiks 2 inneholder tre sjekklister som kan brukes som verktøy i kartleggingen.

Den første listen kan brukes til kartlegging av skolesituasjonen, den andre til elevsamtalen og den tredje til samtale med foresatte. Det må brukes faglig skjønn i vurderingen av hvilke punkter på listene som er relevante i den enkelte situasjon. Hver sjekklister har en rubrikk for «forslag til tiltak» som kan benyttes for å vurdere relevante tiltak på bakgrunn av den innhentede informasjonen.

Målet med en kartlegging er bl.a. å:

- Avklare vanskebildet til eleven. Handler det om skolevegring eller er det andre mulige forklaringsmodeller som passer bedre?
- Samle informasjon om de ulike faktorene ved eleven, skolen og hjemmet som kan

GRUNNLEGGENDE PRINSIPPER FOR INTERVENSJON:

- ❖ Tiltak ved skolevegring krever mye skreddersøm. Elever, skoler og familier kan være veldig forskjellige og tiltak må tilpasses deretter.
- ❖ Tidlig oppdagelse og intervensjon er avgjørende for prognosen ved skolevegring. Intensiv oppfølging på et tidlig stadium vil i stor grad øke sjansene for en god prognose og være svært ressursbesparende på sikt.
- ❖ Et viktig mål er at eleven skal hjelpes til å være på skolen i størst mulig grad. I svært mange tilfeller vil den viktigste behandlingen ved skolevegring nettopp være å hjelpe eleven til å være på skolen og å opprettholde dagliglivets rutiner.
- ❖ De fleste elever som vegrer seg for å gå på skolen, ønsker egentlig å gå og å være som alle andre, men de greier det ikke. Skolevegring handler ikke om vond vilje eller latskap. Tiltak handler ofte om å fjerne hindringer som er for store, samt å lære eleven nye måter å møte utfordringer på. Øvelse gjør mester.
- ❖ Tiltak ved skolevegring vil ofte innebære å senke kravene til eleven i situasjoner/fag/aktiviteter som eleven opplever som vanskelige, for deretter å trappe opp utfordringene ettersom eleven viser mestring.
- ❖ Ofte vil tiltak for elever med skolevegring innebære at skolen i en periode gir en viss grad av særbehandling og er fleksible i forhold til vanlige skolerutiner. For eksempel at eleven ikke behøver å rekke opp hånda i timene eller delta i gym. Særbehandling rettferdiggjøres ved at dette skal skje i en avgrenset periode og at det tjener hovedmålet som er at eleven skal være på skolen.
- ❖ Arbeid med skolevegring krever tett samarbeid og god informasjonsflyt mellom elev, skole, hjem og eventuelt eksterne instanser.
- ❖ Skolen må raskt ta kontakt med eksterne hjelpeinstanser ved behov; enten for å få veiledning til utforming av tiltak eller dersom en ser at eleven eller familien trenger oppfølging som skolen ikke kan gi.

tenkes å bidra til skolevegringen eller opprettholde vaksen.

- ❖ Sammenfatte informasjon som utgangspunkt for å lage en plan for tiltakene (Thambirajah et al., 2008:59).

Det å ha samtaler med elever og foresatte om vanskelige tema som skolevegring, kan være en utfordring. Dersom en er usikker i møte med disse situasjonene vil det være naturlig å søke kollegial støtte og veiledning. I personalet på en skole vil det generelt være mye erfaring og kompetanse i å snakke med forskjellige barn og

foresatte. De kommende avsnittene handler om hvordan en kan gjennomføre gode elevsamtaler og samtaler med foresatte ved skolevegring.

Samtale med eleven

Ved skolevegring vil elevsamtalen være en del av kartleggingen, men også et viktig tiltak. I kartleggingen fungerer den som en informasjonskanal, og som tiltak vil den være del av den generelle relasjonsskapende kontakten mellom lærer og elev. Forskjellige lærere vil ha forskjellige måter å samtale med elever på, og det finnes ingen fasit for dette. Det å bruke en tilnærming som kjennes naturlig og

02

komfortabel og å tilpasse seg elevens alder og individualitet er et godt utgangspunkt for en elevsamtale. Når en skal snakke med barn og unge om ting som er vanskelig er det noen særskilte utfordringer. Videre beskrives rammer og formuleringer som kan være nyttige for elevsamtalen ved skolevegring.

Rammer for samtalen:

En elevsamtale kan være planlagt eller spontan. Dersom en skal snakke om ting som kan være vanskelig for eleven, som gjerne er tilfelle ved skolevegring, skal en være i et skjermet rom og ha nok tid. For noen vil det være nødvendig å bruke en del tid på å bli kjent og snakke om dagligdagse ting før en beveger seg over til spørsmål om det som er vanskelig. Det å ta seg tid til en samtale vil i seg selv virke positivt for relasjonen mellom lærer og elev. Gitt en planlagt elevsamtale, der relasjonen mellom lærer og elev er på plass, kan en innledning for eksempel være:

«Jeg ønsket denne samtalen fordi jeg har vært bekymret for deg i det siste. Etter sommerferien har jeg sett at du har vært borte flere dager. Jeg har sett at du er mye alene ute i friminuttene, og jeg synes det ser ut som om du ikke trives så godt. Derfor vil jeg gjerne snakke litt med deg og høre hvordan du har det, og finne ut hvordan vi kan gjøre det slik at du får det bedre her på Bommen skole.»

Denne innledningen er god fordi:

- Den gir eleven forståelse for tema for samtalen.
- Den uttrykker at læreren har sett eleven og bryr seg om hvordan han/hun opplever situasjonen.
- Den viser til konkrete observasjoner

som grunnlag for lærerens bekymring

- Den uttrykker håp om bedring.
- Ved å bruke «vi» indikerer den at eleven ikke er alene i dette.

Hvordan snakke med elever om vanskelige tema:

Appendiks 2, «Sjekkliste for informasjon fra eleven», gir en pekepinn på hvilken informasjon læreren bør søke å hente fra eleven i en elevsamtale om skolevegring. Formen på samtalen vil også være viktig for at elevsamtalen skal fungere, både som relasjonsbygger og som informasjonskanal. Formen på samtalen skal underbygge elevens opplevelse av å bli sett og anerkjent (Lund, 2004 og Kinge, 2006), og bidra til at eleven klarer å formulere sitt perspektiv. Noen forslag til hvordan en kan ha en samtale med elever om vanskelige tema er:

- Still åpne spørsmål som gir eleven mulighet til å svare noe mer enn ja eller nei, og som er undrende både i innhold og måten de blir presentert på.
Eks: «Hvordan synes du det var å holde presentasjon for klassen i dag?»
- Gi eleven nok tid til å svare og tål litt stillhet. Dette kan være en utfordring, særlig med elever som er veldig stille og forsiktige.
- Når eleven har gitt et svar; stopp opp og utforsk nærmere det som er sagt uten å måtte få frem egne tanker og opplevelser.
- Oppsummer det eleven sier med jevne mellomrom, slik at han/hun kan bekrefte om en har oppfattet riktig, og eventuelt nyansere det.
Eks: «Hvis jeg forstår deg riktig synes du ofte at det er trist å ikke ha noen å leke

med i friminuttene, mens av og til synes du det er fint å leke alene?»

- For å støtte eleven i å fortelle om situasjoner og opplevelser er det nyttig å ta utgangspunkt i konkrete situasjoner. Jo yngre eleven er, jo mer konkret bør spørsmålene være.
Eks: «Da du kom inn skoleporten i dagorges, hvordan hadde du det da?»
- For å støtte eleven i å fortelle sammenhengende kan det være nyttig å tegne opp en skisse av det eleven forteller.
- For å støtte eleven i å uttrykke sin egen opplevelse kan det være nyttig å presentere noen alternative mulige opplevelser og la eleven velge det som passer.
Eks: «Noen barn/ungdommer som er borte fra skolen kan være nervøse for hva de andre barna vil tenke hvis de kommer tilbake, mens noen ikke vil tenke så mye på det. Er det noe du tenker på?»
- For å få et best mulig inntrykk av elevens opplevelse kan det være nyttig å bruke konkretiseringsmateriale som skalaer.
Eks: Du har sagt at du er redd når du skal holde en presentasjon og når du skal gå gjennom skolegården om morgenen. Hvis vi ser på denne skalaen fra en til ti, der ti er kjemperedd og en bare er litt redd, hvor redd er du når du skal holde presentasjon? Hva med når du skal gå gjennom skolegården om morgenen?»
- Bruk nok tid til å fokusere på det som fungerer, og hva som gjør at det fungerer.
Eks: «Når er det greit for deg å være på

skolen? Hva er det som gjør at det går bra i den situasjonen?»

- ❖ Fokuser på elevens mestring i situasjonene som beskrives.

Eks: «I går så jeg at du rakk opp hånda i mattetimen, selv om du synes det er skummelt. Det var veldig modig! Hvordan klarte du det?»

Samtale med foresatte

Dersom skolen eller foresatte er bekymret for skolevegring anbefales det å avtale et møte mellom kontaktlærer, eventuelt andre fra skolens side, og foresatte. Denne tidlige kontakten danner grunnlaget for det videre samarbeidet og vil ha flere formål. Sentralt er det å bidra til å etablere en god samarbeidsrelasjon. Dette vil for eksempel innebære og ta seg tid til å lytte til foresattes bekymring og uttrykke bekreftelse og støtte. Dersom skolen er bekymret for

situasjonen må foresatte informeres om hva bekymringen består i og hva som er bakgrunnen. Bekymringen bør presenteres klart og åpent og knyttes til konkrete observasjoner i skolesituasjonen eller samtaler med eleven. I tillegg vil det være sentralt å kartlegge situasjonen fra foresattes perspektiv og få deres innspill på mål, løsningsforslag og konkrete tiltak. For mer om innholdet i en slik kartlegging, se *appendiks 2, «Sjekkliste for informasjon fra foresatte».*

SAMARBEID

I et samarbeid ved skolevegring er det viktig å enes om felles mål og en plan for tiltak. I enkelte tilfeller vil skole og hjem ha ulike forklaringsmodeller for hva som ligger bak elevens vegring (Thambirajah et al., 2008). Et eksempel kan være at skolen mener vansken skyldes manglende grensesetting i hjemmet, mens foresatte mener vansken skyldes en

GENERELLE PRINSIPPER FOR EN GOD SAMARBEIDSAVTALE:

- ❖ Avtalen bør skrives ned. Skriftliggjøring forplikter i større grad enn en muntlig avtale.
- ❖ Avtalen bør inneholde langsiktig mål og delmål. Det må formuleres målbare delmål slik at planen kan evalueres. Delmål kan formuleres i form av en opptrappingsplan eller som gradvis økende krav til eleven i skolesituasjonen.
- ❖ Planen bør inkludere et tidsaspekt på gjennomføringen av delmålene, og det bør gjøres en konkret avtale om neste møte/møteplan.
- ❖ Tiltak må tilpasses situasjonen, den individuelle eleven og faktorer ved skole og hjem. Forslag til tiltak i skolen og hjemmet er beskrevet på s. 21 – 23.
- ❖ Planen bør utformes og gjennomføres med deltakelse fra: Ledelse og evt. sosiallærer, kontaktlærer/annen viktig relasjon for eleven på skolen, elev og foresatte og evt. andre involverte parter. Ansvarsfordeling mellom de involverte partene må være tydelig.
- ❖ Grad og form på deltakelse fra eleven må tilpasses individuelt og ut fra alder. Det vil være naturlig at eldre elever har større grad av innflytelse på utforming av planen enn yngre elever.
- ❖ Avtalen skal si noe om hva de involverte partene gjør dersom noen av trinnene i planen mislykkes. Dette vil innebære en plan for kommunikasjon mellom partene i slike situasjoner og eventuelt en plan B.

02

Jens 13 år, fortsettelse

Jens fortsetter å utebli fra skolen. Han låser seg inne på rommet på morgenen og det er svært vanskelig for foresatte å snakke med ham. Jens sier de ikke skjønner noen ting av hvordan han har det og at han skulle ønske de kunne flytte tilbake til Sørlandet.

På ressursteam avtales det at skolen, før det tverrfaglige møtet, skal få oversikt over Jens sitt fraværsmønster og gjøre sine undersøkelser om hvordan Jens har hatt det på skolen.

Ressurslærer og Jens har en samtale hjemme hos Jens. Det kommer frem at Jens opplever engstelse, særlig knyttet til sosiale situasjoner og når han må prestere faglig. Sammen lager de en gradert liste over hvilke situasjoner på skolen som Jens opplever som utfordrende. Det blir også gjort en avtale om at Jens skal jobbe med skoleoppgaver hjemme. Han skal sende inn oppgaver på Fronter og få tilbakemeldinger hver dag.

På tverrfaglig møte blir det laget en samarbeidskontrakt og plan for at Jens skal komme tilbake til skolen. Den ser slik ut:

SAMARBEIDSKONTRAKT MELLOM LISTER SKOLE, JENS, FORESATTE OG PP-RÅDGIVER

LANGSIKTIG MÅL:

Jens skal delta i klassens skoleaktiviteter og trives på skolen. Dette skal skje etter en opptrapping i et tempo Jens kan håndtere.

OPPTRAPPINGSPLAN

Hvert trinn i planen gjelder for to uker.

Trinn 1: Jens skal møte på skolen ti over ni (etter at elevene har gått inn til time) mandag, onsdag og fredag. Han skal gå til grupperom med ressurslærer og være i to timer i en-til-en-undervisning. Jens skal også delta i musikk på onsdager. Han kan velge om han vil gå ut i friminuttet eller være inne på grupperom. Etterpå skal Jens gå hjem og gjøre lekser i to timer hver dag, dette gjelder også de dagene han er hjemme.

Trinn 2: Fortsette med oppmøte og lekser som på trinn 1.

Ressurslærer tar med to andre elever i timene. I tillegg skal Jens delta i mat & helse og ha data sammen med halve klassen på fredag. Ressurslærer skal være med i disse timene den første tiden.

Trinn 3: Jens skal møte samtidig som de andre elevene og være på skolen hele skoledagen. Han skal fortsette å ha timer med ressurslærer i liten gruppe for storefri på mandag, onsdag og fredag. En time på onsdager brukes til bandøvelse i bomberommet. Jens skal ha mulighet til å gå ut av timene i klassen dersom det blir for vanskelig å være der. Han skal da gå til kontoret og si fra til inspektør. I friminutt skal han ha mulighet til å være inne på grupperommet dersom han ønsker det.

ustabil lærersituasjon. Dette er viktig å kartlegge, men behøver ikke føre til konflikt eller umuliggjøre et samarbeid. Skolen, som den profesjonelle part, har et ekstra ansvar for å opprettholde samarbeidet og holde et fremtidsrettet fokus.

Elevens deltakelse i møter

Ved skolevegring må de involverte møtes jevnlig for å planlegge og evaluere tiltak. Eleven kan være med på møtene under visse forutsetninger. Eleven må oppleve situasjonen

som trygg og håndterlig. For noen elever vil det være hensiktsmessig å ha færrest mulig møtedeltakere. Det skal ikke være uenighet mellom møtedeltakerne og tonen i møtet skal være høflig og respektfull så lenge eleven er til stede. Formålet med elevens deltakelse er:

- Eleven blir hørt og elevens perspektiv kommer frem
- Eleven får informasjon om tiltakene
- Eleven opplever at det er et samarbeid rundt ham/henne og at de voksne står sammen om planen som legges

Trinn 4: Jens skal være til stede i alle skoletimer uten å gå ut. Han skal delta på prøver, men ha mulighet til å putte prøven i sekken og, etter avtale med lærer, gjøre den ferdig hjemme til neste dag. Han skal ikke behøve å svare høyt på noe i klassen, dersom han ikke selv har rukket opp hånden.

Trinn 5: Jens deltar på skolen på linje med andre elever.

GENERELLE TILTAK OG ANSVARFORDELING:

Kontaktlærer har ansvar for:

- Lage en tilpasset arbeidsplan til Jens
- Støtte Jens i å opprette sosiale bånd til andre i klassen, for eksempel ved å organisere gruppearbeid hvor han er på gruppe med elever han kommer overens med

Ressurslærer har ansvar for:

- Lage et tilpasset undervisningsopplegg, en-til-en og gruppe
- Gi ukentlig tilbakemelding på mail til foresatte
- Organisere en musikkgruppe/band rundt eleven

Skoleledelsen har ansvar for:

- Sende henvisning til PPT for veiledning/konsultasjon og utredning av fagvansker
- Kartlegge situasjonen rundt ertingen av Jens og sette i gang tiltak etter prinsippene fra skolens antimobbeprogram
- Gi nødvendig støtte til kontaktlærer og ressurslærer i gjennomføringen av planen og frigjøre dem fra noen andre fellesoppgaver for en periode. Finne en fast samarbeidstid der kontaktlærer, ressurslærer og inspektør kan møtes for å evaluere tiltakene i skolesituasjonen
- Informere faglærerne som blir berørt av tiltakene

Foresatte har ansvar for:

- At Jens møter på skolen som avtalt
- At Jens har oversikt over tiltakene
- Mor følger opp lekser
- Snakke med Jens om muligheten for å begynne på en sosial aktivitet utenfor skoletiden

PPT har ansvar for:

- Utrede fagvansker som henvist
- Gi nødvendig veiledning til skolen og foresatte
- Planlegge møteagenda sammen med skolens ledelse

Jens har ansvar for:

- Øve på å dra hjemmefra og delta på skolen
- Gi uttrykk for hva som fungerer og hva som er vanskelig i skolesituasjonen, til foresatte og ressurslærer. Jens skriver logg sammen med ressurslærer

Plan B:

Hvis Jens ikke kommer på skolen skal foresatte og ressurslærer snakke sammen på telefon. I utgangspunktet skal planen følges og Jens skal komme litt senere samme dag. Ressurslærer snakker med Jens på telefon og lager en avtale om oppmøte. Foresatte følger opp denne avtalen.

Evaluerings:

Jens og ressurslærer har fast samtale hver fredag om hvordan planen fungerer. Annenhver fredag innkaller skolen til samarbeidsmøte med Jens, foresatte, ressurslærer og ledelsen til stede. PPT innkalles ved behov. Tverrfaglig møte skal holdes i uke 17, for å evaluere tiltakene og legge en videre langsiktig plan.

Eleven kan uttale seg i møtet på egne vegne eller bli representert av en voksen som har hatt samtaler med eleven om dette på forhånd. Dersom eleven ikke er til stede er det viktig at en voksen har kartlagt elevens perspektiv og kan representere dette i møtet.

Samarbeidsavtale

Når en elev viser skolevegring bør det lages en tydelig skriftlig samarbeidsavtale mellom skole, foresatte, elev og eventuelt andre involverte parter. En slik avtale skaper forutsigbarhet

og kontroll for eleven, tydeliggjør felles mål og ansvarsfordeling. Det å skrive en avtale kan være en god hjelp til å holde fast på et fremtidsrettet og løsningsorientert fokus på møtene. Det trenger ikke nødvendigvis være enighet mellom partene om forklaringen på skolevegringen for å kunne lage en slik plan sammen. Planen kan være utformet som en kontrakt eller mer som et arbeidsredskap.

Se appendiks 3 for et eksempel på mal for samarbeidsavtale ved skolevegring.

Tonje, 9 år, fortsettelse

Tonje fortsetter å motsette seg å gå på skolen og blir kvalm om morgenen. Når mor sier hun må gå blir hun både sint og begynner å gråte. Hun er borte fra skolen resten av uken. Mor tar med Tonje til legeundersøkelse, og legen sier Tonje er helt frisk. Mor ringer kontaktlærer på torsdagen og oppdaterer henne om situasjonen. Lærer forteller litt om skolevegring og lufter tanken om at Tonjes motstand mot å gå på skolen kan dreie seg om at hun er redd for noe; enten å forlate mor eller at det er noe på skolen som er ubehagelig. Etter telefonsamtalen tar mor en prat med Tonje for å få litt mer klarhet i hva Tonje tenker. Tonje sier at hun gruer seg til å komme på skolen og at det knyter seg i magen når hun tenker på det. Tonje forteller også at hun er redd for at mor ikke skal komme hjem fra jobben, fordi noe kan skje.

Mor ringer far etter dette, og han blir også bekymret. Kontaktlærer, sosiallærer, mor og far tar et møte og lager en skriftlig avtale for å hjelpe Tonje tilbake til skolehverdagen raskest mulig. Avtalen ser slik ut:

SAMARBEIDSAVTALE MELLOM BOMMEN SKOLE VED SOSIALLÆRER, KONTAKTLÆRER, TONJE OG FORESATTE

LANGSIKTIG MÅL FOR SAMARBEIDET:

Tonje skal være på skolen hele dagen og trives.

Delmål 1: Tonje kommer til skolen og får ekstra voksenstøtte i noen utfordrene situasjoner for at hun skal føle seg trygg; ved oppmøte og inngang til klasserommet og i overgangssituasjoner.

Delmål 2: Tonje deltar som normalt, går selv til skolen og er selvstendig i overgangssituasjoner.

GENERELLE TILTAK OG ANSVARFORDELING:

Kontaktlærer har ansvar for:

- Møte Tonje i skoleporten den første uken og se ekstra til Tonje i overgangssituasjoner
- Spise lunsj sammen med Tonje og hennes to bestevenninner på mandag og tirsdag
- Gi daglig tilbakemelding til foresatte pr. mail om hvordan skoledagen har vært

Skoleledelsen har ansvar for:

- Sosiallærer skal møte Tonje i skoleporten dersom kontaktlærer blir syk
- Frigjøre og støtte kontaktlærer slik at hun har anledning til å gjennomføre sin del av avtalen

Far har ansvar for:

- Tonje skal være hos far de første tre dagene i den førstkommande uken og far følger henne til skolen
- Far snakker med Tonje om hva hun skal få i belønning når hun klarer å gå på skolen. Dette kan for eksempel

være at hun kan velge hva de skal ha til middag eller at de ser en film sammen etter leksetid

Mor har ansvar for:

- De siste to dagene den førstkommande uken skal Tonje være hos mor, og mor skal følge henne til skolen
- Mor fortsetter med belønning på samme måte som far. Mor lager også en ekstra feiring på fredag dersom Tonje er på skolen hver dag
- Snakke med Tonje om det å ha vansker med å dra på skolen og hva som er planlagt for å hjelpe henne

Tonje har ansvar for:

- Øve på å dra hjemmefra og være på skolen

Plan B:

Hvis Tonje ikke kommer på skolen, skal de involverte informeres pr. mail. Dersom far eller mor har vansker med å få Tonje til skolen bytter de på rollene, og den andre følger Tonje til skolen. Foresatte ringer sosiallærer dersom de trenger en samtale om hvordan hjelpe Tonje til skolen. Tonje skal gjøre skolearbeid i skoletiden dersom hun er hjemme.

Evaluering:

Kontaktlærer, sosiallærer og foresatte møtes førstkommande fredag til et samarbeidsmøte og evaluerer tiltak og fremgang. Tonje blir også med på dette møte hvis ikke det er spesielle forhold som taler imot. Det legges ny plan for neste uke. Dersom tiltakene ikke har ført frem innen fredag, samles alle parter og PPT til et tverrfaglig møte onsdag neste uke.

TILTAK

Tiltakene som beskrives i dette avsnittet, kan gjennomføres av personale på skolene og foresatte. Det vil variere fra sak til sak hvilke tiltak som er relevante. En må velge relevante tiltak på bakgrunn av kartlegging og faglig skjønn. I noen tilfeller vil det være behov for mer spesialisert kompetanse, for eksempel hvis eleven strever med alvorlig angst. Det kan være nødvendig med tverrfaglig veiledning og assistanse i gjennomføringen av tiltak i skole og hjem.

Tiltak ved skolevegring vil ofte innebære en opptrapping, med gradvis økende utfordringer for eleven (Thambirajah et al., 2008). En opptrappingsplan tar utgangspunkt i hvilke situasjoner, fag eller aktiviteter eleven opplever som vanskelige eller utfordrende. På disse områdene senkes kravene til et nivå en er sikker på at eleven kan mestre. Etersom eleven viser mestring på et nivå økes utfordringene gradvis. Det er viktig å starte med lave nok krav til å begynne med og ikke øke dem for raskt. Dersom eleven opplever å mislykkes kan neste forsøk bli vanskeligere. Å sette ned krav kan for eksempel innebære å frita eleven fra enkelte aktiviteter, gi eleven økt grad av støtte i vanskelige situasjoner eller senke kravene til skoleoppmøte i en periode. Krav til oppmøte bør kun senkes dersom eleven har hatt en lengre periode med fravær.

Tiltak fra elevens perspektiv

For de fleste barn og unge i grunnskolen, særlig mot slutten av barnetrinnet og oppover, vil det være viktig og ikke skille seg ut. De vil ønske å delta på skolen og oppleve å mestre skolehverdagen på lik linje med sine jevnaldrende. Tiltak må tilrettelegges på en måte som gjør at eleven i minst mulig grad opplever seg stigmatisert.

Dette berører særlig tiltak i skolesituasjonen, og hvilken informasjon som gis til medelever om elevens fravær og tiltak. Det er viktig at den enkelte elev får uttale seg om sin opplevelse knyttet til de tiltakene som skal gjennomføres, og at dette tas hensyn til i den grad det er mulig.

Elever med skolevegring deltar i gjennomføringen av tiltak med større eller mindre grad av egenmotivasjon. En kan fremme elevens egen motivasjon ved å forklare hvordan tiltakene bidrar til å nå målene og gjennom å uttrykke håp om bedring. For eksempel kan en snakke med eleven om hvordan det å delta i vanskelige situasjoner blir lettere etter hvert som en øver seg. Elevens motivasjon vil også fremmes av det å bli sett og kunne delta i prosessen med å utforme og evaluere tiltak.

I de tilfellene eleven ikke, eller i liten grad, er motivert for å gjennomføre tiltakene må de voksne tydelig gi uttrykk for at det er de som bestemmer om eleven skal på skolen. I tilfeller hvor foresatte utøver press er det imidlertid viktig å finne en balanse hvor en også tar elevens opplevelse på alvor. Press skal i minst mulig grad virke krenkende for eleven, og det bør gjennomføres en løpende evaluering av om det fører til bedring eller forverring av situasjonen. En kan i større grad utøve press overfor yngre enn eldre elever.

Tiltak i skolesituasjonen

Tiltak i skolesituasjonen vil ha som mål å trygge og støtte eleven i vanskelige situasjoner, øke opplevelsen av mestring og trivsel på skolen og å bygge opp elevens sosiale og faglige ferdigheter.

Aktuelle tiltak:

- Dersom det kommer frem at eleven er utsatt for reelle ubehagelige situasjoner, som mobbing, må dette taes tak i først. Skolens handlingsplan for mobbing må følges. § 9a-3 i opplæringsloven, om elevenes psykososiale miljø, skal komme til anvendelse.
- Bygge opp under gode voksenrelasjoner eleven har på skolen. Det er vesentlig at de voksne som får denne oppgaven, er personer som er viktige i elevens skolehverdag og at de kommer overens med eleven. Skoleledelsen må gi støtte og prioritere å frigi tid til den eller de som får denne oppgaven. *Eks.: Kontaktlærer spiser lunsj med eleven, leker eller prater med eleven i storefri bestemte dager i en periode eller tilbringer tid med eleven på andre måter.*
- En viktig voksen har en eller flere samtaler med eleven. I slike samtaler er det viktig å bekrefte og anerkjenne elevens opplevelse av det som er vanskelig, samt å fokusere på elevens mestring. Samtalene kan brukes til å forberede eleven på vanskelige situasjoner. Dette kan innebære å gå gjennom hva som vanligvis skjer i disse situasjonene og planlegge hva som kan være lurt for eleven å tenke og gjøre neste gang en slik situasjon oppstår.
- Bygge opp under gode relasjoner eleven har til jevnaldrende på skolen. *Eks.: Planlegge tilrettede gruppeaktiviteter eller skape oversiktlige og trygge sosiale arenaer i friminutt, for eksempel «strikkeklubb» eller «spillklubb», som eleven kan søke seg til etter ønske.*

02

Tonje, 9 år, fortsettelse:

Tonje får informasjon om tiltakene fremover. Hun sier selv at hun egentlig har lyst til å gå på skolen, men mandag morgen gruer hun seg. Far snakker med Tonje og går gjennom planen de har laget en gang til, at kontaktlærer skal stå og vente og at han kommer og henter henne klokken to. Tonje roer seg etter dette. Kontaktlærer informerer foresatte på mail om at Tonje virket litt tilbaketrukket og passiv på starten av dagen, men at hun etter hvert tødde opp, lekte med venninnene sine og så ut til å trives.

Tonje går på skolen tirsdag og onsdag. Torsdag er Tonje kvalm om morgenen igjen og sier at hun ikke kan gå på skolen fordi hun er syk. Mor ringer sosiallærer og spør om råd. Sosiallærer sier at kvalme ikke er gyldig grunn til fravær. De blir enige om at Tonje skal komme på skolen og at skolen skal følge med på formen til Tonje utover skoledagen. Tross en del motstand holder mor fast på at Tonje skal på skolen. Det samme mønsteret gjentar seg på fredag, men nå går det litt lettere. På samarbeidsmøte på fredagen er Tonje også med. Hun sier at hun synes det går greit, men at hun ønsker å bli fulgt til skolen en uke til. Tonje går ut av møtet et kvarter, mens de voksne gjør ferdig resten av avtalen. De avtaler å gjenta mønsteret neste uke, ved at Tonje skal være hos far de tre første dagene. Tonje kommer inn igjen og får informasjon om avtalen som er laget. Selv om Tonje begynner å grue seg litt til å gå på skolen søndag kveld, går den neste uken enda bedre og uken etter går Tonje til skolen på egenhånd.

Sørge for at eleven opplever stor grad av struktur og forutsigbarhet i skolehverdagen.
Eks.: Eleven får oversikt over skoledagen, den enkelte time, iverksatte tiltak og informasjon i forkant av endringer.

❖ Sørge for at skole, elev og foresatte er forberedt på mulige utfordringer på forhånd.
Eks.: Ha en samtale mellom kontaktlærer, elev og foresatte for å forberede deltakelse på skoleturer eller det å komme tilbake på skolen etter en ferie.

❖ Øke elevens opplevelse av skolefaglig mestring, kartlegge eventuelle fagvansker og gi tilpasset opplæring.
Eks.: Prioritere arbeid med fag eller områder der eleven er dyktig eller har en spesiell interesse, lage en tilpasset arbeidsplan.

❖ Styrke elevens sosiale kompetanse.
Eks.: Arbeide med å styrke elevens evne til positiv selvhevdelse (se også avsnittet «Elevenes psykososiale læringsmiljø», s. 27).

❖ Forenkle eller gi støtte i situasjoner som er utfordrende for eleven og gjennomføre en gradvis opptrapping av utfordringer

(se s. 21 for mer om opptrapping).

Eks.: La eleven delta i mindre grupper sammen med bestemte voksne, gi assistanse i sosiale situasjoner, kreve mindre muntlig deltakelse i undervisningen, frita eleven for enkelte fag eller aktiviteter i en periode, osv.

❖ Dersom eleven opplever mye angst kan det være nødvendig at det avtales en «fluktrute», altså mulighet for eleven til å trekke seg ut av vanskelige situasjoner ved behov. Det å vite at det finnes en lovlig «fluktrute» kan i seg selv virke tryggende. Slike tiltak skal være del av en plan der kravene til eleven gradvis økes.

Eks.: Eleven får mulighet til å gå ut av klasserommet og være på sosiallærerens kontor noe tid, eller mulighet til å putte en prøve i sekken og gjøre den ferdig hjemme.

❖ Støtte fra foresatte i skolesituasjonen trappes ned.
Eks.: Nedtrapping av at foresatte følger eleven inn i klasserommet eller antall telefonsamtaler mellom foresatte og elev i løpet av skoledagen.

❖ Hjemmeundervisning er i de aller fleste tilfeller av skolevegring, ikke å anbefale da det kan bidra til å opprettholde vegringen (Se avsnittet «Den onde sirkelen ved skolevegring», s. 12-13). Hjemmeundervisning kan vurderes dersom eleven har tilleggs-vansker av medisinsk art som hindrer eleven å dra hjemmefra. Det kan også være aktuelt i en overgangsperiode dersom eleven har hatt sammenhengende fravær over tid (Thambirajah et al., 2008). I slike tilfeller er det avgjørende at hjemmeundervisningen inngår i en plan for tilbakeføring til skolen, for eksempel ved at kontaktlæreren gjennomfører hjemmeundervisningen og slik styrker relasjonen til eleven.

Tiltak i hjemmet

Noen barn og unge viser vegringsatferd i hjemmet. Morgensituasjonen kan bli negativ og vanskelig, og foresatte kan oppleve engstelse og håpløshet. Skolen og andre involverte instanser kan bidra til at foresatte lykkes med å sende barnet til skolen, gjennom å gi viktig informasjon og veiledning om relevante tiltak i hjemmet.

Viktig informasjon:

- ❖ Gi foresatte informasjon om skolevegring.
Eks.: Informasjon om at det å være på skolen, i seg selv, hjelper mot angst og skolevegring. Foresatte kan dermed få økt trygghet i forhold til å sende barnet til skolen. For informasjon om skolevegring til foresatte, se for eksempel: <http://www.vfb.no> (på nettsiden til Voksne for Barn ligger bl.a. en artikkel og brosjyre om skolevegring) <http://www.utdanningsetaten.oslo.kommune.no> (søk på «skolevegring»).
- ❖ Gi foresatte informasjon om hvordan barnet har det når hun/han er på skolen.
Eks.: Sende en mail hver ettermiddag med kort tilbakemelding om hvordan dagen har gått. Skolen kan slik bidra til at foresatte opplever økt trygghet når det gjelder å sende barnet til skolen eller trappe ned eventuelle tiltak i form av å følge inn i klasserommet eller ringe barnet på skolen. Foresattes trygghet vil også «smitte over» på barnet.

Aktuelle tiltak:

- ❖ Dersom barnet gir uttrykk for fysiske plager bør foresatte kontakte lege for å avklare om det er et rent medisinsk problem eller om symptomene for eksempel er angstrelatert.
- ❖ Sette av tid til samtaler med barnet.
Eks.: Snakke med barnet om vanskelige situasjoner i forkant. Vektlegge å snakke om barnets opplevelse heller enn å ha fokus på barnets vanskelige atferd. Vis forståelse for at dette er vanskelig og hjelpe barnet til å sette ord på følelsene som er involvert. Gi også uttrykk for håp om bedring og at det hjelper å øve på det som er vanskelig.
- ❖ Uttrykke tydelig at det er foresatte som bestemmer om barnet skal på skolen eller ikke. Foresatte som skal utøve press må selv være trygge i situasjonen og vite at barnet får tilfredsstillende oppfølging på skolen. Dersom foresatte av ulike grunner er utrygge på å skulle presse barnet er det viktig å søke veiledning hos relevante instanser som er involvert i saken.
- ❖ Gi barnet størst mulig grad av trygge rammer, struktur og forutsigbarhet knyttet til skoleoppmøte.
Eks.: Etablere faste morgenrutiner.
- ❖ Begge foresatte bør være involvert i tiltakene og uttrykke til barnet at det er enighet om mål og tiltak.
Eks.: Dersom foresatte bor hver for seg er det like regler hos begge.
- ❖ Forsøke nye strategier i fastlåste situasjoner.
Eks.: Foresatte bytter roller, den som vanligvis tar morgenrutinen med barnet overlater ansvaret til den andre foresatte.
- ❖ Fokusere på barnets mestring av delmål. Gi ros og positive tilbakemeldinger for innsats like mye som prestasjon.
Eks.: Ha hyppige feiringer når barnet viser mestring.
- ❖ Belønningssystemer kan fungere godt dersom de gjennomføres i tråd med prinsippene for slike systemer. For mer informasjon om belønningssystemer anbefales for eksempel «De utrolige årene» av Webster-Stratton (2007). Det er et viktig prinsipp at belønninger kun skal komme etter at barnet har klart å nå et konkret og
- avtalt delmål. Belønninger som barnet har oppnådd, må ikke trekkes tilbake dersom barnet ikke klarer å gjennomføre ved neste anledning.
- ❖ I de tilfellene barnet er hjemme fra skolen bør en unngå at barnet oppnår positive konsekvenser som kan bidra til å opprettholde skolevegringen.
Eks.: Barnet skal ikke spille dataspill, få ekstra god mat eller kvalitetstid med foresatte i skoletiden. Barnet skal i størst mulig grad jobbe med skoleoppgaver i skoletiden.
- ❖ Oppmuntre barnet til å møte venner/ jevnaldrene og fortsette med eller begynne på en fritidsaktivitet utenom skoletiden, uavhengig av skoleoppmøte.
- ❖ Sette av tid til samvær i familien der en gjør hyggelige ting sammen, utenfor skoletiden og i helgene. Dette kan motvirke at skolevegringen blir et altoppslukende tema som preger store deler av samspillet i familien. Foresatte kan også vurdere å søke støtte, hjelp eller avlastning i nettverk av familie og venner.
- ❖ Foresatte har ansvar for at barnet kommer til skolen. I særlige tilfeller der dette likevel ikke fungerer, kan det være aktuelt at andre instanser, for eksempel skolen eller barneverntjenesten, henter barnet hjemme. Et slikt tiltak bør skje som del av en opptrappingsplan for tilbakeføring til skolen og i en avgrenset periode.

02

Gjennomføring av tiltak

Når det er laget en samarbeidsavtale og plan for tiltak kommer den virkelige jobben; gjennomføringen. Noen generelle prinsipper for en god gjennomføring er:

- Skoleledelsen må gi nødvendig støtte til kontaktlærer eller andre som arbeider med skolevegring, slik at de kan sette av nok tid til å følge opp eleven i den perioden tiltakene skal gjennomføres.
Eks.: Dette kan innebære at kontaktlærer og/eller andre sentrale voksne frigjøres fra andre fellesoppgaver, teamarbeid, andre samarbeidsmøter, eller undervisningstid.
- Sett opp faste og hyppige møter i oppstart-perioden for å evaluere og justere tiltakene fortløpende.
Eks.: Møter hver andre uke i en periode på to måneder.
- Være konsekvent i gjennomføringen av avtalen som er satt og ikke endre reglene underveis.
- Alle involverte parter må forplikte seg og følge opp avtalen over tid. Dette krever ofte utholdenhet og vilje til å prøve igjen ved tilbakeslag og uforutsette hindringer.
- Når tiltakene fungerer bør eleven likevel følges opp videre med ekstra oppmerksomhet.
Eks.: Ha overføringsmøte ved overgangen til ny skole.
- Alle parter, inkludert eleven, skal til enhver tid vite hva som er eksisterende plan for tiltak.

Jens, 13 år, fortsettelse

Mandag morgen følger far Jens halve skoleveien. Jens er sammen med ressurslærer to timer som avtalt og sier etterpå at det gikk fint. Han opplever turen gjennom skolegården til og fra grupperommet som den største utfordringen. Fokuset i disse timene med ressurslærer er hovedsakelig å øve på å være på skolen og gjøre oppgaver som Jens mestrer og liker å jobbe med.

Tross vellykkede tiltak mot mobbing er Jens allikevel bekymret for at han skal bli ertet og holder seg helst inne i friminuttene. To gutter som Jens liker fra klassen, blir invitert inn i timene med ressurslærer den tredje uken. Jens og ressurslærer har en samtale om hva de skal si til de andre elevene om Jens sitt fravær. De blir enige om at de skal si at det har vært vanskelig å komme til en ny by og en ny skole og at Jens derfor skal få litt tid til å venne seg til den nye situasjonen.

Ressurslærer starter opp bandøvelse en gang i uken og Jens ser særlig ut til å få god kontakt med en av jentene som er med. Skolen ser at ressurslærer er avgjørende for Jens sin trykkningsfølelse og at det er viktig at ressurslærer er med den første tiden når Jens skal inn i klassen.

Etter fire uker, i tråd med opptrappingsplanen, blir Jens, ressurslærer, kontaktlærer og foresatte enige at Jens skal være på skolen alle dager. Dette går bra mandag og tirsdag, men på onsdag er ressurslærer syk. Jens blir veldig engstelig, og han går hjem i storefri. Foresatte ringer til skolen og får høre at ressurslærer har influensa og antakeligvis blir borte en stund, men at inspektør skal være tilgjengelig for Jens. Jens opplever nederlag over å ha gått hjem og føler seg igjen utrygg for å gå på skolen. Foresatte er urolige og diskuterer med inspektør hva de skal gjøre. De blir enige om å ta et steg tilbake inntil ressurslærer er på plass igjen og at Jens skal være i liten gruppe sammen med inspektør før storefri på mandag, onsdag og fredag. Jens ønsker ikke å gå, men får overtalt ham. De har en samtale om at Jens har prøvd så godt han kan og at det viktig å ikke gi opp, selv om det ikke alltid går fremover. En ny opptrapping blir startet.

Opptrappingen går bra og etter noen uker er Jens mye mer på skolen enn han var før totalfraværet startet. Det er fortsatt noe sporadisk fravær og Jens har en del hodepine. Den åttende uken etter at opptrappingsplanen ble igangsatt, er første uken Jens er på skolen uten noe fravær. PPT gir veiledning til skolen og drøfter agenda for møtene med ledelsen. Etter sakkyndig vurdering får Jens spesialundervisning i matematikk. Han får tilpasset arbeidsplan i de andre fagene. Ressurslærer forsetter å følge opp Jens gjennom undervisning i liten gruppe og noen uformelle samtaler i friminutt. Etter hvert trives Jens bedre i klassen og begynner også å være med på ungdomsklubben av og til etter skoletid. På tverrfaglig møte i uke 17 avtales det å ha faste samarbeidsmøter en gang i måneden frem til sommerferien og et raskt møte etter ferien for å sikre kontinuitet i tiltakene rundt Jens.

03

HVORDAN FOREBYGGE?

SKOLENS ROLLE

Dette kapitlet beskriver hva skolen kan gjøre for å forebygge skolevegring. I teksten henvises det til appendiks som inneholder relevante verktøy skolen kan anvende i dette arbeidet. Kapitlet er særlig relevant for skoleledelsen og samarbeidspartnere, som PPT. Forebygging omfatter tiltak som retter seg mot alle elevene på en skole/trinn/gruppe, eller mot elevgrupper som er i risiko eller viser tidlige tegn på skolevegring. Mens tiltakene i kapittel 2 i betydelig grad forutsetter individuell tilpassing, er de forebyggende tiltakene mer generelle. Forslagene til tiltak bygger på den faglige plattformen som ble presentert i kapittel 1.

Skolen kan bidra til å forebygge skolevegring på flere måter. Et godt system for håndtering av fravær, tidlig involvering av foresatte og relevante samarbeidsinstanser ved behov, er viktige faktorer i forebygging av skolevegring (Ingul, 2005). Systematisk arbeid med utvikling av elevenes psykososiale miljø vil også være en forebyggende strategi. I arbeidet med å etablere gode systemer og implementere tiltak, sitter skoleledelsen i en nøkkelposisjon. Forankring av tiltak i ledelsen og tydelig kommunikasjon av prioriteringer til personalgruppen er sentralt. Personalets kultur for å følge opp rutiner og systemer, samt deres opplevelse av støtte fra ledelsen i gjennomføringen, spiller også inn.

Med utgangspunkt i skolebaserte risiko- og beskyttende faktorer (se avsnittet «Utvikling av skolevegring», s. 10) har skolevegringsteamet i PPT (SVT) utarbeidet en mal som kan brukes av skoler til å kartlegge egne systemer og praksis på områder som er relevante for forebygging av skolevegring. En slik systemgjennomgang kan

med fordel gjøres i samarbeid mellom skole og PPT og evt. andre relevante samarbeidspartnere, for eksempel på et ressursteam.

Se appendiks 4 for sjekkliste for systemkartlegging.

RUTINER VED FRAVÆR

Gode systemer for registrering og oppfølging av fravær er avgjørende for tidlig oppdagelse og intervensjon ved skolevegring. Ledelsen må prioritere et fokus på fravær og kommunisere dette tydelig til personale og foresatte. Mange elever som utvikler skolevegring, har hatt mye sporadisk fravær over tid før vegringen blir alvorlig (Ingul 2005). Det er derfor viktig å være oppmerksom på fravær i form av enkelttimer eller dager. Det bør også være rutiner for kontakt med foresatte når eleven har et bekymringsfullt høyt fravær, uavhengig av om det er gyldig eller ugyldig. Dersom eleven har diffuse fysiske plager og påfølgende høyt sykefravær, bør det gjennomføres en legeundersøkelse. Den enkelte skole bør utarbeide en handlingsplan

for håndtering av fravær som gjøres kjent for personale og foresatte.

Handlingsplan for fravær bør inneholde:

- Rutiner for melding av fravær og foresattes ansvar
- Rutiner for føring av fravær
- Rutiner for kontakt mellom hjem og skole i oppfølging av fravær
- Ansvarsdeling mellom ledelse, kontaktlærer, fag- og timelærere i oppfølging av fravær
- Skolens grenser for hva som betraktes som bekymringsfullt fravær
- Hvilke arenaer på skolen der fravær skal drøftes, eksempelvis team/trinnmøter, ledermøte og ressursteam møte

Se appendiks 5 for et eksempel på en skriftlig handlingsplan for fravær.

Generelle rutiner og saksgang for behandling av ugyldig fravær i grunnskolen beskrives i rundskriv nr. 7/2005 fra Utdanningssetaten.

ELEVENES PSYKOSOSIALE LÆRINGSMILJØ

Arbeid med å skape et godt psykososialt miljø for elevene (jfr. Opplæringsloven § 9a-3), kan bidra til å forebygge skolevegring. Relevante tiltak vil rette seg mot å øke trygghet og tilhørighet for elevene på skolen, minske mobbing, samt å øke elevenes sosiale kompetanse.

Aktuelle tiltak:

- Systematisk implementering av skoleomfattende programmer for forebygging av mobbing, opplæring i sosial kompetanse og arbeid med klasseledelse.
Eks.: Olweus, Connect og PALS (positiv atferd, støttende læringsmiljø og samhandling).

En oversikt over relevante programmer finnes på <http://www.forebygging.no>. Veileder om utvikling av sosial kompetanse kan lastes ned fra <http://www.skolenettet.no>.

- Opplæring i sosiale ferdigheter for elever i en risikogruppe, for eksempel elever som gir uttrykk for utrygghet i skolesituasjonen eller viser sosial umodenhet.
Eks.: Arbeide med å styrke elevenes evne til positiv selvhevdelse som å invitere andre med på aktiviteter eller hevde egne meninger. Sosial ferdighetstrening kan foregå i tilrettelagte læringsøker eller naturlige situasjoner gjennom skoledagen. Eksempler på relevante undervisningsopplegg er «Undervisning i sosial ferdigheter – en håndbok» (Elliott og Gresham, 2002) og Steg for Steg.

- Legge til rette for at elever i en risikogruppe utvikler gode relasjoner til medelever.
Eks.: Ulike former for samtale- eller aktivitetsgrupper (se for eksempel nettsiden <http://www.jentegrupper.no>).

- Undervisning innenfor temaet psykisk helse.
Eks.: Zippys venner (for 1. trinn) og Alle har en psykisk helse (for ungdomstrinnet). En oversikt over undervisningsopplegg finnes på <http://www.psykiskhelseiskolen.no>.

- Engasjere elevene selv i arbeidet for å bedre det psykososiale læringsmiljøet.
Eks.: Involvere elevrådet i utforming av tiltak.

SKOLE – HJEM SAMARBEID

«Skolen skal legge til rette for samarbeid med hjemmet og sikre foreldres/foresattes medansvar i skolen.» (Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2006, Læringsplakaten).

Åpen dialog med foresatte er viktig for å forebygge skolevegring, for å minske bekymringsfullt fravær generelt, samt i arbeidet med å styrke det psykososiale miljøet på skolen.

Aktuelle tiltak:

- Gi informasjon til foresatte på begynnelsen av skoleåret om rutiner for fravær og tydeliggjøring av skolens holdninger på dette punktet.
- Dialog med foresatte på foreldremøter om hva som er gyldig og ugyldig fravær.
- Involvering av foresatte i temaer som omhandler det psykososiale miljøet, fravær, mobbing, etc. Dette kan skje i ulike fora og på ulike nivåer: Utviklingssamtaler, foreldremøter, i skolens forskjellige samarbeidsorganer som foreldrerådets arbeidsutvalg (FAU), skolemiljøutvalget (SMU) og skolens driftsstyre.
- Fremheve foresattes kompetanse og deres kunnskaper om hva som er det beste for sitt barn. Eksempler på konkrete tiltak i skole – hjem samarbeidet finnes bl.a. i Webster-Strattons (2005) lærerprogram «hvordan fremme sosial og emosjonell kompetanse hos barn». Tiltak kan omfatte tidlig involvering av foresatte før skolestart dersom det er behov for ekstra tett oppfølging av eleven og å lage avtaler om form på og innhold i skole – hjem kommunikasjon.

STRATEGISKE PLANER

Den enkelte skole utformer sin årsplan med utgangspunkt i Utdanningsetatens strategiske kart. Tiltak for forebygging av sosioemosjonelle vansker generelt, reduksjon av fravær, samt forebygging av skolevegning, kan implementeres i skolens strategiske plan på ulike måter ut fra den enkelte skoles analyse av behov.

Eksempler på strategiske initiativer for forebygging av skolevegning:

Mål: «En større andel elever og lærlinger fullfører og består et 13 – årig utdanningsløp»

Strategiske initiativer:

- Utarbeide handlingsplan for fravær
- Tydelig kommunikasjon av rutiner ved fravær til foresatte og personalgruppen
- Drøfte tiltak for å redusere bekymringsfullt fravær med foresatte på foreldremøter og gjennom involvering av FAU
- Klargjøre rutiner for samarbeid mellom skolen, skolehelsetjenesten og PPT i oppfølgingen av elever i risiko eller som har utviklet skolevegning

Mål: «Elever og lærlinger opplever et bedre arbeids- og læringsmiljø preget av ro, respekt og faglig konsentrasjon»

Strategiske initiativer:

- Videreføre arbeid med skoleomfattende program for sosial kompetanse og forebygging av mobbing
- Implementering av tiltak i form av jentegrupper
- Kompetanseheving for hele personalgruppen om skjult mobbing
- Elevenes arbeidsmiljø er eget punkt på agendaen til alle elevrådsmøter og klassemøter
- Sikre god informasjonsflyt ved lærerbytter og i overganger mellom trinn

AVSLUTNING

Skolen er en svært viktig agent i arbeid med skolevegring, både i forhold til enkeltelever og i det forebyggende arbeidet. Prognosen ved skolevegring bedres ved tidlig intervensjon og minst mulig fravær. I mange tilfeller vil den viktigste behandlingen ved skolevegring være å hjelpe eleven til å være på skolen. I dette arbeidet kan skolen bidra med tilrettelegging, kompetanse og rutiner for samarbeid.

Denne faglige og praktiske veilederen er utarbeidet med utgangspunkt i skolevegringsteamet (SVT) sitt mandat og gir skolen og aktuelle samarbeidspartnere råd om forebygging og tiltak ved skolevegring. I kapittel 1 ble en forståelsesramme og faglig plattform for tiltakstenkning presentert. Utviklingen av skolevegring kan forstås ut fra et samspill mellom faktorer ved elev, skole og hjem. Kapittel 2 omhandlet kartlegging, samarbeid og tiltak for elever med skolevegring. Samarbeid er et nødvendig fokus i arbeidet med enkeltsaker. Dette gjelder samarbeid mellom skole, elev og foresatte, samt aktuelle eksterne instanser som PPT, BUP og barneverntjenesten. Et sentralt tiltak er å tilrettelegge for en god relasjon og tilknytning mellom eleven og viktige voksne på skolen. I kapittel 3 ble forebyggende tiltak presentert. Forebygging handler bl.a. om å lage gode systemer i skolen for å oppdage skolevegring tidlig.

Skoleledere og PPT kan være pådrivere for bruk av veilederen, ved selv å benytte den og informere om den til lærerne. SVT håper veilederen blir brukt og kommer til nytte!

REFERANSELISTE

- Beck, A.T., Emery, G., og Greenberg, R.L. (2005). *Anxiety Disorders and Phobias: A Cognitive Perspective*. New York: Basic Books
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Elliott, S. N. og Gresham F. M. (2002). *Undervisning i sosial ferdigheter – En håndbok*. Oslo: Kommuneforlaget AS
- Ingul, J. M. (2005): Skolevegring hos barn og ungdom. I: *Barn i Norge 2005. Se meg! Årsrapport om barn og unges psykiske helse*, Voksne for Barn
- Kearney, C. A. (2001). *School refusal behavior in youth. A functional approach to assessment and treatment*. Washington, DC: American Psychological Association
- Kearney, C. A. og Silverman, W. K. (1996). The evolution and reconciliation of taxonomic strategies for school refusal behavior. *Clinical psychology: Science and Practice*, 3, 339 – 354
- King, N. J. og Bernstein, G. A. (2001). School refusal in children and adolescents: A review of the past 10 years. *Journal of the American academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40:2, 197 – 205.
- Kinge, E. (2006). *Barnesamtaler. Det anerkjennende samværet og samtalens betydning for barn med samspillsvansker*. Oslo: Gyldendal akademisk
- von Tetzchner, S. (2001). *Utviklingspsykologi. Barne- og ungdomsalderen*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova) (1998) <http://www.lovdatab.no/all/nl-19980717-061> (19.11.09)
- Lund, I. (2004). *Hun sitter jo bare der! Om innagerende atferd hos barn og unge*. Bergen: Fagbokforlaget
- Læreplanverket for kunnskapsløftet (2006). Kunnskapsdepartementet
- Thambirajah, M. S., Grandison, K. J. og De-Hayes, L. (2008). *Understanding school refusal. A handbook for professionals in education, health and social care*. London: Jessica Kingsley Publishers
- Webster – Stratton, C. (2005). *Hvordan fremme sosial og emosjonell kompetanse hos barn*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Webster – Stratton, C. (2007). *De utrolige årene. En foreldreveileder*. Oslo: Gyldendal Akademisk

ANBEFALTE NETTSIDER:

- <http://www.forebygging.no>
Lenke til anbefalte tiltak/programmer for sosial kompetanse og forebygging av mobbing i skolen
- <http://www.skolenettet.no>
«Utvikling av sosial kompetanse – veileder for skolen», kan lastes ned
- <http://www.vfb.no>
Artikler og brosjyre om skolevegring finnes på nettsiden til Voksne for Barn
- <http://www.psykiskhelseiskolen.no>
Oversikt over opplæringsprogrammer i psykisk helse til bruk i skolen
- <http://www.utdanningsetaten.oslo.kommune.no>
Søk på «skolevegring» for å kunne laste ned brosjyre og veileder om skolevegring. Finn informasjon om prosjektet «psykisk helse i Osloskolen»
- http://www.helse-og-velferdsetaten.oslo.kommune.no/psykisk_helse
Oversikt over Oslo kommunes tilbud til barn, unge og deres familier

APPENDIKS

Denne veilederen er utarbeidet for å gi faglige og praktiske råd om kartlegging, samarbeid og tiltak ved skolevegning. Appendiks inneholder relevante sjekklister, maler og oversikter som kan anvendes i arbeidet.

APPENDIKS 1.

SKOLEN OG EKSTERNE INSTANSER: MANDAT OG ARBEIDSOMRÅDER

I saker med skolevegning vil det ofte være flere instanser involvert, spesielt dersom vansken vedvarer over tid. I denne veilederen er det fremhevet at skolevegning kan forstås ut fra samspillet mellom faktorer ved elev, skole og hjem. Ofte handler tiltak ved skolevegning om å få systemet til å fungere rundt eleven og å få til god kommunikasjon mellom de involverte, på den enkelte arena og mellom arenaer. Skolen og eksterne instanser vil ha en felles oppgave i å få til godt samarbeid og kommunikasjon slik at systemet rundt eleven fungerer. I tillegg kan det være behov for tiltak som er spesifikt rettet mot eleven, skolen eller familien. Når flere instanser er inne i en enkelt sak er det nødvendig med tydelig avklaring av ansvar.

Her presenteres en oversikt over skolens og eksterne instansers mandat og arbeidsområder tilknyttet skolevegning. For en oversikt over Oslo kommunes tjenester for barn, unge og deres familier, se: http://www.helse-og-velferdsetaten.oslo.kommune.no/psykisk_helse.

SKOLENS MANDAT OG ARBEIDSOMRÅDER:

- ❖ Skolen skal gi tilpasset opplæring ut fra elevenes evner og forutsetninger og tilrettelegge for enkeltelever med særlige behov (jfr. opplæringsloven § 1-3 og 5-1). Skolen må innhente sakkyndig vurdering fra PPT i tilfeller der det er behov for å vurdere elevens utbytte av det ordinære opplæringstilbudet. Rektor kan fatte enkeltvedtak om tiltak som angår det psykososiale miljøet (jfr. opplæringsloven § 9a-3) uten tilråding fra PPT.
- ❖ Det ligger under skolens mandat å igangsette kartlegging og tiltak ved bekymring for skolevegning; tilrettelegge i skolesituasjonen og samarbeide med foresatte og andre involverte parter om å få eleven til skolen dersom vegringen fører til bekymringsfullt fravær.
- ❖ Skolens arbeidsområde inkluderer å etablere systemer og rutiner for å kunne forebygge og oppdage skolevegning på et tidlig tidspunkt. Skolen må ta tidlig kontakt med aktuelle samarbeidspartnere ved

behov for veiledning, utredning av elevens behov i opplæringen eller dersom skolen vurderer at det er behov for tiltak i hjemmet eller behandling for eleven.

PPTs MANDAT OG ARBEIDSOMRÅDER:

- ❖ PPT er kommunens rådgivende og sakkyndige instans i forhold til spørsmål som omhandler barn og ungdom som opplever å ha en vanskelig opplæringssituasjon. Skole, foresatte, eleven selv (etter fylte 15 år) og andre instanser kan henvise. En henvisning kan gjelde veiledning/konsultasjon til skole og foresatte og/eller utredning. PPT gjennomfører en pedagogisk – psykologisk utredning i de tilfeller dette vurderes som nødvendig for å kunne tilrettelegge og utforme tiltak i opplæringen. PPT utarbeider sakkyndig vurdering av elevens særlige behov og gir tilråding i tilfeller der opplæringsloven krever det.
- ❖ PP-rådgiver deltar på skolens ressursteam og kan samarbeide med skolen om å lage gode rutiner og systemer for å fange opp og igangsette tiltak for elever med skolevegning. I arbeid med elevsaker med skolevegning kan PPTs oppfølging omfatte deltakelse på tverrfaglige møter/samarbeidsmøter og veiledning til skole og foresatte om tiltak rundt eleven.

APPENDIKS 1.

SKOLEN OG EKSTERNE INSTANSER: MANDAT OG ARBEIDSSOMRÅDER

- PPT samarbeider med andre instanser ved behov og kan gjennomføre kartlegging og vurdering som del av et tverrfaglig samarbeid rundt eleven.

HELSETJENESTENS MANDAT OG ARBEIDSSOMRÅDER:

- Skolehelsetjenesten og/eller allmennhelsetjenesten/fastlege kan gjennomføre en medisinsk undersøkelse dersom en elev med skolevegning har fysiske plager. Det kan være behov for å avklare om elevens uttrykk for fysiske plager har medisinske årsaker, er psykosomatiske symptomer eller om det er om det er andre forhold som spiller inn.

- Helsesøster samarbeider på ulike måter med den enkelte skole i oppfølging av elever og i arbeidet med det psykososiale miljøet.

BUPs MANDAT OG ARBEIDSSOMRÅDER

- BUP er et poliklinisk spesialisthelsetilbud innenfor psykisk helsevern som retter seg mot barn og ungdom under 18 år og deres familier. En henvisning til BUP anbefales dersom barnet trenger psykisk helsehjelp og tiltak på kommunalt nivå ikke har ført frem. BUP har spesifikk kompetanse innen utredning og behandling av ulike barne-psykiatriske symptomer som for eksempel følelsesmessige vansker, konsentrasjons- og atferdsmessige vansker hos barn og unge.

- Henvisning til BUP må sendes fra lege, evt. barnevernleder. BUP kan sammen med andre instanser i 1.linjen bistå med kartlegging og vurdering som sees i forbindelse med skolevegning og gi tilbud om behandling til barnet og/eller familien.

- De ulike poliklinikkene i Oslo har forskjellige tilbud og bruker ulike modeller for utredning og behandling når barn og unge viser skolevegning. Noen ganger kobles ambulante team inn, dvs. team som kan dra hjem til eleven. I noen tilfeller kan BUP henvise videre til mer spesialiserte tjenester innen psykisk helsevern.

BARNEVERNTJENESTENS MANDAT OG ARBEIDSSOMRÅDER:

- Barneverntjenestens viktigste oppgaver er å:
 - Undersøke hvordan barnets hverdag er. Dette skjer på bakgrunn av *meldinger* fra andre instanser eller privatpersoner
 - Gi den hjelpen som passer best for barn og familier i den situasjonen de er i
 - hjelpe familien til kontakt med andre hjelpeinstanser
 - Samarbeide med andre instanser ved behov
- Barnevernets arbeidsområde er å gi hjelp i hjemmet og å sikre at barn og unge får nødvendig hjelp og omsorg dersom de trenger det. Tiltakene som settes inn gjøres som regel med samtykke fra familien. I saker hvor forholdene er så alvorlige at de kan skade barnets helse eller utvikling, og familien ikke samtykker til tiltak, er det Fylkesnemnda for sosiale saker som har mandat til å fatte vedtak.
- Hver bydel i Oslo har en egen barneverntjeneste. I tillegg finnes en byomfattende barnevernvakt som er døgnåpen, og som bl.a. skal håndtere akutsaker når bydelenes barneverntjenester er stengt.
- Tiltak som barneverntjenesten kan tilby, dersom det vurderes som nyttig for barnet/ungdommen/familien, er bl.a.: Familieveiledning, støtte og råd fra en miljøarbeider som kommer til familien, støttekontakt og avlastning. Flere bydeler har egne uteteam som driver oppsøkende og forebyggende arbeid blant ungdom.

APPENDIKS 2.

SJEKKLISTER FOR KARTLEGGING

KARTLEGGING AV SKOLESITUASJONEN	NOTATER
<p>Fravær og vegringsatferd hos eleven <i>(Varighet og hyppighet av fravær, fraværsmønster, hele dager og/eller enkelttimer. Fravær knyttet til fag, situasjoner, personer, aktiviteter. Mønster av vegringsatferd uten fravær, dvs. at eleven forsøker å unngå enkelte fag, situasjoner, personer, aktiviteter.)</i> Har eleven tidligere i skoleløpet hatt mye fravær eller vist vegringsatferd?</p>	
<p>Bli eleven plaget eller mobbet på skolen, skoleveien eller fritiden?</p>	
<p>Vurdering av skolefaglig og sosial kompetanse Fag/områder der eleven viser mestring og trivsel Fag/områder der eleven har vansker</p>	
<p>Enkelt situasjoner der eleven klarer å møte på skolen eller delta i aktiviteter som han/hun vanligvis har vansker med å delta i. Hvorfor gikk det bra denne gangen?</p>	
<p>Hvilke viktige voksenrelasjoner har eleven på skolen og hvordan fungerer disse?</p>	
<p>Hvilke viktige relasjoner har eleven til jevnaldrende på skolen?</p>	
<p>Er skolehverdagen organisert, strukturert og forutsigbar for eleven?</p>	
<p>Hvilke tiltak er prøvd ut på skolen og hvordan har dette fungert?</p>	
<p>Hvilke tiltak er igangsatt i skole – hjem samarbeidet og hvordan har dette fungert?</p>	
<p>Forslag til tiltak</p>	

APPENDIKS 2. FORTS.

SJEKKLISTER FOR KARTLEGGING

SJEKKLISTE FOR INFORMASJON FRA ELEVEN	NOTATER
Hvilke fag, situasjoner eller aktiviteter på skolen er det eleven liker?	
<p>Er det aktiviteter, fag eller situasjoner som eleven opplever som vanskelige eller ubehagelige? <i>(Lese høyt eller svare på spørsmål foran klassen, ha prøver, ha kroppsøving, fag der eleven må eksponere seg i en gruppe, snakke med voksne på skolen, be læreren om hjelp, jobbe sammen med eller leke med medelever, bruke skolens toalett, spise i klassen, dra hjemmefra om morgenen, forlate foreldrene, skoleveien)</i></p>	
Har eleven vonde følelser knyttet til noen av situasjonene ovenfor eller mer generelt i forhold til skolesituasjonen? Hva slags følelser dreier det seg om? <i>(trist, redd, flau, nervøs, engstelig, sint)</i>	
Har eleven negative tanker knyttet til noen av situasjonene ovenfor eller mer generelt i forhold til skolesituasjonen? Hva er det eleven tenker? <i>(bekymringer, negative forventninger, tanker om hva som er skummelt eller vanskelig)</i>	
Har eleven andre bekymringer eller har eleven opplevd noe utenom skolesituasjonen som han/hun er opptatt av?	
Blir eleven plaget eller mobbet på skolen, skoleveien eller i fritiden?	
Er det situasjoner eller aktiviteter utenfor skolen i skoletiden som gjør det fristende for eleven og ikke møte opp? <i>(dataspill, møte venner, shopping, god mat, andre hyggelige ting som skjer hjemme)</i>	
Hvilke lærere eller andre voksne på skolen har eleven et godt forhold til, evt. et negativt forhold til?	
Situasjoner der eleven klarer å møte på skolen eller delta i aktiviteter som han/hun vanligvis har vansker med å delta i. Hva var det som gjorde at det gikk bra?	
Er skolehverdagen oversiktlig og forutsigbar for eleven? <i>(Har eleven oversikt over skoledagen og skoleuka, hvilke lærere/assistenter som er inne i de ulike timene, hvem eleven kan gå til dersom det er behov for en samtale, etc.)</i>	
Har eleven gode venner?	
Elevens ønsker og mål for hvordan skolesituasjonen skal være?	
Forslag til tiltak	

APPENDIKS 2. FORTS.

SJEKKLISTER FOR KARTLEGGING

SJEKKLISTE FOR INFORMASJON FRA FORESATTE	NOTATER
Foresattes opplevelse av elevens generelle trivsel, på skolen og i fritiden	
Foresattes beskrivelse og forståelse av elevens vansker. Tenker foresatte det kan dreie seg om skolevegring eller er det andre forklaringer?	
Blir eleven plaget eller mobbet på skolen, skoleveien eller fritiden?	
Beskrivelse av eventuell vegringsatferd i hjemmet <i>(Er det vanskelig å få eleven til å gjøre seg klar til å gå på skolen om morgenen, har eleven fysiske plager i forbindelse med krav om skoleoppmøte, men er ellers frisk)</i>	
Dersom eleven har fravær, hva skjer i tiden eleven er borte fra skolen? <i>(dataspill, besøk av familie, ekstra oppmerksomhet fra foresatte, treffer venner utenfor skolen, skolearbeid)</i>	
Helsemessige forhold av betydning for elevens fungering og fravær <i>(eventuell sykdomshistorikk, søvnrytme, matlyst)</i>	
Har det skjedd plutselige endringer eller belastninger i familien som kan settes i forbindelse med elevens vansker? <i>(skilsmisse, flytting, søsken, sykdom etc.)</i>	
Enkelt situasjoner der eleven klarer å møte på skolen eller delta i aktiviteter som han/hun vanligvis har vansker med å delta i. Hvilke tanker har foresatte om hva det var som gjorde at det gikk bra i situasjonen?	
Foresattes ansvarsfordeling når det gjelder å følge opp skole og skoleoppmøte	
Eventuelle andre instanser som er involvert i familien	
Eventuelle andre støttespillere i familiens nettverk	
Hvilke tiltak er forsøkt hjemme og hvordan har disse fungert? <i>(Morgenrutiner, bytte av roller mellom foresatte, samtale med eleven)</i>	
Foresattes ønsker og mål for elevens fremtidige fungering	
Forslag til tiltak	

APPENDIKS 3.

MAL FOR SAMARBEIDSAVTALE

SAMARBEIDSAVTALE MELLOM ELEV, SKOLE, FORESATTE OG EVENTUELLE ANDRE INVOLVERTE:

LANGSIKTIG MÅL FOR SAMARBEIDET:

DELMÅL/OPPTRAPPINGSPLAN:

(Hvert trinn vil innebære delmål med økte utfordringer for eleven.

Delmålene skal tilrettelegge for mestring. Spesifiser hvor lenge hvert trinn skal vare)

Delmål/Trinn 1: (fag/situasjoner/dager der eleven deltar, elevens behov for tilrettelegging eller støtte i utfordrende situasjoner)

Delmål/Trinn 2: (fag/situasjoner/dager der eleven deltar, elevens behov for tilrettelegging eller støtte i utfordrende situasjoner)

Delmål/Trinn 3: (fag/situasjoner/dager der eleven deltar, elevens behov for tilrettelegging eller støtte i utfordrende situasjoner)

GENERELLE TILTAK OG ANSVARSFORDELING:

(Alle involverte parter skal ha sine ansvarsområder)

Kontaktlærer har ansvar for:

Ledelsen ved skolen har ansvar for:

Foresatte har ansvar for:

Eleven har ansvar for:

Andre involverte parter har ansvar for:

PLAN B:

Hvis eleven ikke klarer å møte som avtalt skjer dette

(Hvem gir informasjon/ringer hvem og hvem gjør hva for å tilrettelegge for elevens deltakelse?)

EVALUERING:

Form på og plan for evaluering av tiltakene avtales

(Evaluering bør skje fortløpende sammen med eleven med vekt på mestring av delmål. Dato for neste møte og innkallingsansvar bør spesifiseres)

APPENDIKS 4.

SJEKKLISTE FOR SYSTEMGJENNOMGANG

RUTINER FOR REGISTRERING OG OPPFØLING AV FRAVÆR

- Har skolen en handlingsplan for registrering og oppfølging av fravær?
- Er ledelsen oppdatert på fravær blant elevene?
- Hvilke arenaer på skolen brukes til å ta opp bekymringsfullt fravær?
- Når anses fravær som bekymringsfullt og hvilke tiltak igangsettes?
- Kommuniserer ledelsen tydelige holdninger til fravær til personalet og foresatte?
- Kjenner personalet rutinene for håndtering av fravær og blir de fulgt?

LÆRINGSMILJØ, PSYKOSOSIALT MILJØ OG TILTAK FOR ELEVER MED SOSIOEMOSJONELLE VANSKER

- Hvordan fungerer skolens handlingsplan for mobbing?
- Hvordan anvender skolen § 9 a-3 i opplæringsloven i enkeltsaker?
- Hvordan fungerer skolens antimobbeprogram/program for sosial kompetanse?
- Har skolen arenaer for å drøfte «de stille elevene»?
- Hvilke tiltak igangsettes overfor elever som er svært utrygge, går alene i friminutt etc.?
- Har personalet kompetanse på sosioemosjonelle vansker og tidlige tegn på skolevegning?
- Hvilke tiltak igangsettes for å styrke lærer – elev relasjon for utrygge elever?
- Er det vekt på tilpasset opplæring, tydelige, realistiske forventninger til elevene?

SKOLE – HJEM SAMARBEID

- Når og hvordan foregår kontakt mellom skole og hjem ved bekymringsfullt fravær?
- Hvilke rutiner har skolen for samarbeidsmøter og tverrfaglige møter ved bekymringsfullt fravær/skolevegning?

SKOLENS INTERNE STØTTESYSTEMER

- Prioriterer ledelsen elevsaker med fravær/skolevegning?
- Følger ledelsen opp med støtte i saker med skolevegning, bl.a. i form av å frigjøre læreres tid ved behov?
- Er det tydelig ansvarsfordeling i oppfølgingen av elever med fravær/skolevegning?
- Opplever lærerne god kollegial støtte når de står overfor utfordrene situasjoner eller elevsaker?

SKOLENS SAMARBEID MED EKSTERNE INSTANSER

- Har skolen kjennskap til og benytter ekstern kompetanse?
- Har skolen rutiner for å orientere eller drøfte saker i ressursteam når elever viser bekymringsfullt fravær/skolevegning?
- Når og hvordan blir skolehelsetjenesten og/eller PPT involvert?

INFORMASJONSFLYT

- Er det stabilitet i personell over tid og god overføring av informasjon ved lærerbytter?
- Er det god informasjonsflyt og planlegging i overgangen mellom barnehage – skole, og ved skolebytter?

APPENDIKS 5.

EKSEMPEL PÅ HANDLINGSPLAN FOR FRAVÆR

1. FØRING AV FRAVÆR

- a. Kontaktlærer er ansvarlig for at Fronter er oppdatert hver dag
- b. Timelærere må daglig føre fravær i Fronter

2. MELDING OM FRAVÆR

- a. Ved fravær skal foresatte skrive melding i meldingsbok, SMS eller mail godtas ikke

3. KONTAKT MELLOM SKOLE OG HJEM

- a. Foresatte skal ringe skolen 3. fraværsdag
- b. Dersom foresatte ikke tar kontakt skal kontaktlærer ringe samme dag for å avklare om det er gyldig fravær. Ved bekymring for fraværet informeres sosiallærer og ledelsen
- c. Hjemmet kontaktes umiddelbart ved ugyldig fravær, dvs. fravær uten melding eller på ugyldig grunnlag. Sosiallærer og ledelsen informeres
- d. Skolen skal ha kontakt ved møte eller telefon med foresatte vedrørende fravær. Sms og mail godtas ikke

4. GRENSER FOR BEKYMRINGSFULLT FRAVÆR

- a. Mer enn tre enkeltdager pr. måned. Årsaken til fraværet undersøkes
- b. Høyt sykefravær (over 20 %). Foresatte bes fremlegge legeattest
- c. Tre ganger forsentkomming. Foresatte informeres. Ved ytterligere forsentkomming informeres ledelsen/sosiallærer og skolen innkaller til møte med elev og foresatte
- d. Ugyldig fravær fra enkelttime. Foresatte informeres. Ved gjentatt ugyldig fravær innkaller skolen til møte med elev og foresatte

5. ARENAER FOR DRØFTING AV FRAVÆR PÅ SKOLEN

- a. Ledelsen går gjennom fraværsføringen og skolens samlede elevfravær tre ganger i året
- b. Ved bekymring rundt enkeltelevers fravær skapes det jevnlig møtepunkter mellom kontaktlærer og ledelsen hvor fraværet og tiltak diskuteres. Kort tid innen tiltak igangsettes er avgjørende
- c. Fravær er eget punkt på møteagenden på ukentlige trinnmøter
- d. Ved bekymringsfullt fravær og/eller mistanke om skolevegring/skulk taes dette opp på første mulige ressursteam møte

Utover dette beskrives saksgang for ugyldig fravær i Utdanningsetatens rundskriv nr. 7/2005 og rutiner for permisjon og skolefri utenom skoleferier og fridager i rundskriv nr. 4/2005.

APPENDIKS 6.

RETNINGSLINJER FOR SAMARBEID SKOLE – PPT

Skolevegringsteamet i PPT har formulert retningslinjer for samarbeid mellom skole og PPT i saker som gjelder skolevegring.

1. HANDLINGSPLAN FOR HÅNDTERING AV FRAVÆR

- ❖ Alle skoler skal ha en skriftlig plan for registrering og oppfølging av fravær.
- ❖ PPT bør være en pådriver for at skolene har en slik plan og bistå skolene i utformingen ved behov. Dette bør taes opp på skolenes R-team.

2. SKOLENS ANSVAR VED BEKYMRING FOR FRAVÆR ELLER SKOLEVEGRING

- ❖ Ved bekymring for fravær eller skolevegring, må skolen kartlegge elevens skolesituasjon og innehente informasjon fra elev og foresatte.
- ❖ Når skolen igangsetter tiltak i forhold skolevegring eller bekymringsfullt fravær skal disse evalueres sammen med foresatte (og elev) innen to uker på et evalueringsmøte.
- ❖ Dersom tiltakene ikke har en positiv effekt skal skolen drøfte henvisning med PPT.

3. RESSURSTEAM

- ❖ R-team skal informeres ved første mulige anledning når det er bekymring for fravær eller skolevegring/skulk. Det kan i første omgang være som en orienteringssak dersom skolen har satt i gang tiltak og vurderer at disse fungerer.
- ❖ Det må på første R-team vurderes behov for umiddelbar henvisning til PPT eller andre instanser (BUP, barneverntjenesten).

4. TVERRFAGLIG MØTE

- ❖ Tverrfaglig møte bør avholdes raskt. Det bør alltid holdes når det allerede er eller vurderes å kople inn flere instanser, når det er behov for ansvarsfordeling, når det er eller kan utvikle seg et anstrengt samarbeidsklima mellom skole – hjem.

5. HENVISNING TIL PPT

- ❖ Henvisningsgrunn til PPT kan være veiledning/konsultasjon og/eller utredning av elev.
- ❖ Skolen må sende med pedagogisk rapport som gir en god beskrivelse av saken og evt. referat fra tverrfaglig møte.
- ❖ Dersom det henvises for veiledning/konsultasjon blir PPTs rolle hovedsakelig å være en samarbeidspartner og å gi råd til skole og foresatte, delta på møter og være pådriver for utforming av konkrete tiltak for å få eleven til skolen og for at eleven skal få en god skolehverdag.
- ❖ En tidlig henvisning ansvarliggjør PPT og dokumenterer PPTs arbeid med saken.

6. PPTS OPPFØLGING KAN OMFATTE

- ❖ Deltakelse på samarbeidsmøter og tverrfaglig møter.
- ❖ Bistå skole, foresatte og elev i å lage en samarbeidsavtale og/eller opptrappingsplan for tiltak.
- ❖ Samarbeid med skolens ledelse. Drøfte møteagenda sammen med ledelsen ved behov.
- ❖ Gi råd til lærerne/viktige voksne på skolen når det gjelder å tilrettelegge skolehverdagen for eleven.
- ❖ Vurdere og sørge for at riktige instanser er involvert i saken, i samarbeid med skolen og foresatte.
- ❖ Dersom flere instanser er involvert må PPTs rolle avklares nærmere. Det er svært viktig å unngå ansvarsdiffusjon i saker som gjelder skolevegring. PPT bør være en pådriver for at det avtales en tydelig ansvarsdeling mellom involverte instanser og om nødvendig ta dette spørsmålet opp på tverrfaglig møte.
- ❖ Gi råd til skolen for å sikre kontinuitet i tiltak over tid, inntil eleven er tilbake på skolen og har fått en tilfredsstillende opplærings situasjon. PPT deltar på oppfølgingsmøter etter at eleven er tilbake på skolen for å bidra til å hindre tilbakefall.
- ❖ Utarbeider sakkyndig vurdering i tilfeller der det er behov for å vurdere elevens særlige behov og utbytte av det ordinære opplæringsstilbudet (jfr. opplæringslovens § 5-1). I spesielle unntakstilfeller gjøres det sakkyndig vurdering i forhold til fritak fra opplæringsplikten (jfr. opplæringslovens § 2-1).